

Uyuşturucu Bağımlılığıyla Mücadelede Tedavi Mahkemelerinin Rolü ve Türkiye’de Uygulanabilirliği

The Role of Treatment Courts in the Fight Against Drug Addiction and its Applicability in Türkiye

İsmail ŞAHİN¹

¹Dr, Hâkim, Adalet Bakanlığı, Ankara, Türkiye

ÖZ
Uyuşturucu ve uyarıcı madde bağımlılığı, kişinin bedeni ve akli sağlığını, ailevi, ekonomik ve sosyal durumunu olumsuz yönde etkileyen bir hastalıktır. Ceza hukukuna dair düzenlemelere rağmen uyuşturucu bağımlısı sayısının uzunca bir süredir yüksek seyrettiği gözlemlenmektedir. Ceza adaleti sistemleri açısından kapasite sorunu ve mali yüke neden olan bu durum nedeniyle ABD’de uyuşturucu tedavi mahkemeleri kurulmuştur. Terapötik hukuk yaklaşımının uygulama alanlarından sorun çözen mahkemelerin bir örneği olan bu mahkemelerde, uyuşturucu bağımlılığı cezai sonuçları olan bir sağlık sorunu olarak görülmekte ve adli müdahaleyle bağımlıların tedavilerinin sağlanması amaçlanmaktadır. Başvuru ve kabul süreci, tedavi, denetim, ödül ve geçici ceza sistemi, katılımcılara sunulan eğitim ve istihdam gibi olanaklar ve disiplinler arası iş birliği, bu modelin başarısına dair temel ölçütlerdir. Suç tekrarının önlenmesinde başarılı bulunan ve mali yönden avantajlı olan bu model, pek çok ülke tarafından emsal alınmıştır. İstatistiki veriler uyuşturucu bağımlılığının, ülkemiz açısından da ciddi bir sorun haline geldiğini göstermektedir. Uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanımının suç olarak düzenlendiği 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 191. maddesi, bugüne kadar çok sayıda değişikliğe uğramıştır. Mer’i mevzuatımız bağımlılıkla mücadele açısından tedavi edici bazı hükümler içerse de, bağımlılıkla mücadelenin etkinliği için kapsamlı düzenleme ve organizasyon ihtiyacı bulunduğu anlaşılmaktadır.

ABSTRACT

Drug and stimulant addiction is a disease that negatively affects a person’s physical and mental health, family, economic situation and social status. Despite the regulations regarding criminal law, the number of drug addict has remained high for a long time. Due to this situation, which causes capacity problems and financial burdens for criminal justice systems, drug treatment courts have been established in the USA. These courts, which are an example of problem-solving courts from the application areas of the therapeutic law approach, aim to provide treatment for addicts through judicial intervention. The model achieves success through the application and acceptance process, treatment, supervision, reward and temporary punishment system, opportunities such as education and employment, and interdisciplinary cooperation. Many countries have adopted this model, which is financially advantageous and prevents recidivism. Statistical data show that drug addiction has also become a serious problem in our country. Article 191 of the Turkish Penal Code, which regulates the use of drug and stimulant substances as a crime, has undergone many changes. Although our current legislation contains some therapeutic provisions, there is a need for regulation and organization to ensure the effectiveness of the fight against addiction.

Anahtar Kelimeler: Uyuşturucu tedavi mahkemesi, Terapötik hukuk, Sorun çözen mahkeme, Uyuşturucu bağımlılığı, Uyuşturucu kullanma suçu

Keywords: Drug Treatment Court, Therapeutic Law, Problem Solving Court, Drug Addiction, Drug Use Crime

Corresponding Author: İsmail Şahin E-mail: hakimdrismailsahin@gmail.com

Submitted: 17.04.2024 • Revision Requested: 18.05.2024 • Last Revision Received: 31.05.2024 • Accepted: 05.08.2024 • Published Online: 04.11.2024

This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)

EXTENDED ABSTRACT

Drug, which is a medical term and derived from the word narco meaning sleep in Western languages, is also an important concept in criminal law. Because the production, supply, trade and use of drug and stimulant substances are subject to criminal regulations. Additionally, the trafficking of these substances is associated with organized crime and terrorism crimes; The use of these substances is closely related to crimes such as theft and prostitution. The word “drug” is used as a superordinate concept to include all addictive drug and stimulant substances that are intoxicating, pleasurable, stimulating, dream-inducing and provocative. Substance addiction is defined as the desire to use various types of drugs of plant or chemical origin that is continuous, repetitive and reaches a level that cannot be stopped without treatment.

Drug and stimulant addiction is a disease that negatively affects a person’s physical and mental health, family, economic situation and social status. This disease is a serious problem for society, especially in the close circle of addicts. This problem is a study subject in different disciplines such as criminology, medicine, psychology, pharmacology, sociology, and economics, as well as criminal law. This multifaceted structure of addiction leads the classical rules of criminal law to be inadequate in combating addiction.

Although heavy penalties are set for crimes within the scope of drug production and trafficking throughout the world, there are differences between countries’ crime and punishment policies regarding the punishment of personal drug use and possession of drugs for this purpose. Despite these criminal law regulations, the number of drug addictions has remained high for a long time. This situation, which also causes capacity problems and financial burdens for criminal justice systems, has led to the establishment of drug treatment courts in the United States, which are represent a different approach to combating addiction. Drug treatment courts, which are an example of problem-solving courts from the application areas of the therapeutic law approach, view drug addiction not as a classical crime but as a health problem with criminal consequences and aim to provide treatment to addicts through judicial intervention. The application and acceptance process adopted in the model, treatment, supervision, reward and temporary punishment system, opportunities such as education and employment offered to the participants and interdisciplinary cooperation are the basic criteria for the success of the model. This model, which has been found to be successful in preventing crime recidivism and reducing financial burden, has been taken as a precedent by many countries. Drug treatment courts operate in Canada, Australia, England, Scotland, Ireland, Austria, Belgium, Chile, Bolivia, Jamaica and parts of Brazil. The number of courts in the United States has also increased over this period. While there were 1,621 drug treatment courts in 2004, this number reached 3,448 in 2014 and 4,008 in 2021.

In our law, the purchase, acceptance, possession of drugs or stimulants for use or use is regulated as a crime in Article 191 of the Turkish Penal Code. Since the adoption of the Turkish Penal Code (TPC), changes have been made in the said article, with laws numbered 5377, 5560, 6217, 6545, 6638, 7078, 7188, and 7445. The postponement of prosecution introduced by the amendment made by Law No. 6545 with regard to Article 191 of the TPC led to a decrease in the number of investigations and prosecutions for a period of two years, but these numbers then showed a general and significant increase. Statistical data show that drug addiction has become a serious problem in our country. According to 2017 data, the rate of drug addicts in the total population in our country is 1.54%. According to the 2023 Türkiye Drug Report prepared by the General Directorate of Security, action was taken against 241,821 suspects in 2022 in accordance with Article 191 of the TPC. In 2022, public expenditures within the scope of the fight against drugs in our country were 4,264,683,725 TL.

Although the current provision and the relevant legislation contain some therapeutic provisions in terms of combating addiction, it is understood that there is a need for comprehensive regulation and organization for the effectiveness of the fight against addiction. We believe that drug treatment courts are more successful than our current law in combating drug addiction, that our current provisions are not sufficient, especially in therapeutic terms and that treatment structuring has not been completed. The drug treatment court model involves the participant’s application and acceptance into the program; treatment, supervision, rewards and temporary sanctions included in the program; education, employment and other opportunities offered to participants; it contains more effective provisions than our current law in many respects, such as the successful implementation of interdisciplinary cooperation. Many studies conducted in different countries have found that drug treatment courts are more successful in preventing recidivism than the classical approach of criminal law and reducing financial burdens. We believe that adopting the drug treatment court model will help prevent the criminal justice system from becoming a revolving door for drug-addicted criminals in our country, where the current workload regarding Article 191 of the TPC requires specialization. Thanks to the operation of this court in accordance with the problem-solving court model, beneficial results can be achieved for addicts, their families, society and our criminal justice system.

I. GİRİŞ

Tıbbi bir terim olan ve batı dillerindeki karşılığı uyku anlamındaki narco kelimesinden türeyen uyuşturucu maddeler, ceza hukuku açısından da önemli bir kavramdır.¹ Zira uyuşturucu ve uyarıcı maddelerin imali, temini, ticareti ve kullanımı suç düzenlenmelerine konu olmaktadır.² Yine bu maddelerin ticareti, organize suçluluk ve terör suçlarıyla; kullanımı ise hırsızlık ve fuhuş gibi suçlarla yakından ilişkilidir.³ Uyuşturucu ve uyarıcı maddeler, sarhoş edici, keyif ve uyanıklık verici, hayal doğurucu, tahrik edici nitelikte olan ve bağımlılık yapan maddelerdir. Uyuşturucu madde sözcüğü, uyarıcı maddeleri de kapsar şekilde bir üst kavram olarak da tercih edilmektedir.⁴ Bitki veya kimyevi kökenli çok sayıda çeşidi⁵ bulunan uyuşturucu maddelerin kullanım arzusunun devamlı, tekrarlayıcı ve tedavi görmeksizin durdurulamayacak bir seviyeye ulaşması ise madde bağımlılığı olarak ifade edilmektedir.⁶

Uyuşturucu madde bağımlılığı kişilerin bedeni ve ruhi sağlığını, ekonomik ve sosyal durumları ile ailevi hallerini olumsuz etkilerken; toplum açısından da ciddi sorunlara neden olmaktadır.⁷ Bağımlılık, ceza hukuku açısından bir haksız eylem olmanın yanında kültürel, biyolojik, psikolojik, sosyal ve çevresel faktörleri içeren çok yönlü ve tekrarlayan bir hastalık mahiyetindedir.⁸ Uyuşturucunun başlangıç kullanımları bu faktörlerden kaynaklanan bir tercih olsa da akabinde gelişen psikolojik veya fiziksel bağımlılık sürecinin, hastalık olduğu kabul edilmektedir.⁹

Uyuşturucu ve uyarıcı maddelerin çeşitlerinin ve özellikle sentetik olanlarının sayısındaki artış¹⁰ bu maddelere erişimin kolaylaşmasına yol açmış ve madde bağımlılığı ciddi sorunlara yol açan bir felaket halini almıştır. 2021 yılında dünya genelinde 296 milyon kişinin uyuşturucu kullandığı belirtilmektedir.¹¹ 2017 yılında yapılan çalışmada ise uyuşturucu kullanımından kaynaklı ölümlerin sayısı 585 bin olarak ifade edilmektedir.¹² Ülkemizdeki bağımlılık sayısının da yüksek rakamlara ulaştığı anlaşılmaktadır. 2017 yılı verilerine göre uyuşturucu bağımlılarının toplam nüfus içindeki oranı %1,54'tür.¹³

Dünyada ve ülkemizdeki anılan sayılar, uyuşturucu bağımlılığının diğer ciddi hastalıklarla yarışacak seviye ulaştığına işaret etmektedir. Uyuşturucu bağımlılığı AIDS, hepatit B ve C, tüberküloz ile kardiyovasküler sorunlar gibi bedeni hastalıklar ve intihara varan ruhi hastalıkların artışına da yol açmaktadır.¹⁴ Bu sağlık sorunlarının yanında bağımlılık, ceza adaleti ve sağlık sistemleri başta olmak üzere kamu açısından ciddi bir mali külfete neden olmaktadır. 2022 yılında ülkemizde uyuşturucu ile mücadele kapsamındaki kamu harcamaları 4.264.683.725 TL olarak gerçekleşmiştir.¹⁵

Dünya genelinde uyuşturucu imal ve ticareti kapsamındaki suçlar için ağır cezalar belirlenmesine rağmen, kişisel uyuşturucu kullanımı ve bu amaçla uyuşturucu madde bulundurma cezalandırılması konusunda ülkelerin suç ve ceza siyasetleri arasında farklılıklar söz konusudur. Bazı ülkelerde narkotik ilaçların ve psikoaktif maddelerin kişisel ve tıbbi olmayan kullanımı suç olarak

¹ Sulhi Dönmezer, 'Uyuşturucu Maddelerin Hukuk ve Kriminoloji ile İlgili Bazı Yönleri' (1970) 36(1-4) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 1, 1.

² Sulhi Dönmezer, 'Kriminoloji' (9. Baskı Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı, 2020) 356.

³ Dönmezer (n 2) 364; Doğan Soysalan, 'Kriminoloji (Suç ve Ceza Bilimleri)' (4. Baskı Yetkin Yayınları, 2020) 118; İlhan Akbulut, 'Ülkemizde Uyuşturucu Maddeler Sorunu' (1997) 55(3) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 111, 112.

⁴ Handan Yokuş Seviük, 'Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Kullanılmasına İlişkin Suçlar' (Seçkin Yayıncılık, 2007) 21; Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem ve Rifat Murat Önk, 'Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku' (21. Baskı Seçkin Yayıncılık 2023) 895.

⁵ Uyuşturucu ve uyarıcı madde çeşitleri için bakınız: Dönmezer (n2) 357-359; Timur Demirbaş, 'Kriminoloji' (7. Baskı Seçkin Yayıncılık, 2020) 325-330; Ergin Ergül, 'Hukuki, Adli Tıbbi, Kriminolojik, Aktüel Boyutları ve İlgili Mevzuatıyla Uyuşturucu Maddeler ve Suçları' (Yetkin Yayınları, 1997) 30-48; Yokuş Seviük (n 4) 36-48; Murat Balcı, 'Türk Ceza Kanununda Uyuşturucu Madde Ticareti Suçları' (Adalet Yayınevi, 2009) 28-35; Başak Berkün, 'Uyuşturucu Madde Kullanımını Yasallaştırma Eğilimi: Türkiye-Almanya-Hollanda Hukuk Sistemlerinin Karşılaştırılması' (On İki Levha Yayıncılık, 2023) 23-37; Uyuşturucu Maddelere Dair 1961 Tek Sözleşmesi ekli cetveller: https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanunbmmc050/kanunbmmc050/kanunbmmc05000812.pdf > 6 Ocak 2024

⁶ 10.03.2019 tarihli ve 30710 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Bağımlılık Danışma, Arındırma ve Rehabilitasyon Merkezleri Hakkında Yönetmelik'in 4. maddesi birinci fıkrasının (e) bendi; Akbulut (n 3) 114; Fatma Ceren Öztürk, 'Uyuşturucu Madde Bağımlılığı ve Türkiye'de Uyuşturucu Madde Kullanımının İncelenmesi' (2023) 47(3) Ankara Eczacılık Fakültesi Dergisi 1071, 1072.

⁷ Dönmezer (n 1) 3; Feridun Yenisey, 'Uyuşturucu Maddeler Sorununun Ceza Hukuku Yönü' (1983) 1(1) Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 171, 172-173; Akbulut (n 3) 114; Yokuş Seviük (n 4) 50-53.

⁸ Grace Campbell, 'Basic Principles Of Treatment For Drug Dependence: Two Perspectives - A Public Health Perspective', in Caroline S. Cooper/Anna M. Chisman/Antonio L. Maurandi (eds), *Drug Treatment Courts: An International Response to Drug Dependent Offenders*, (Organization of American States 2013), 66. <<https://www.american.edu/spa/news/upload/oas-final-9-6-13-csc.pdf>> 6 Ocak 2024; Myo Kyaw Oo, 'Basic Principles Of Treatment For Drug Dependence: Two Perspectives - A Public Health Perspective', in Caroline S. Cooper/Anna M. Chisman/Antonio L. Maurandi (eds), *Drug Treatment Courts: An International Response to Drug Dependent Offenders*, (Organization of American States 2013), 72. <<https://www.american.edu/spa/news/upload/oas-final-9-6-13-csc.pdf>> 6 Ocak 2024;

⁹ Peggy Fulton Hora and Theodore Stalcup, 'Drug Treatment Courts In The Twenty-First Century: The Evolution Of The Revolution In Problem-Solving Courts' (2008) 42(3) Georgia Law Review, 717, 744; Öztürk 1072.

¹⁰ İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Narkotik Suçlarla Mücadele Başkanlığı Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi Şube Müdürlüğü, '2023 Türkiye Uyuşturucu Raporu Eğilimler ve Gelişmeler' (2023 Ankara) 15

<https://www.narkotik.pol.tr/kurumlar/narkotik.pol.tr/TUB%C4%B0M/Ulusal%20Yay%C4%B1nlar/2023_TURKIYE_UYUSTURUCU_RAPORU.pdf> 6 Ocak 2024; Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığını İzleme Merkezi, 'Avrupa Uyuşturucu Raporu 2022: Eğilimler ve Gelişmeler' (2023 Lüksemburg) 13.

<https://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/14644/20222419_TDAT22001TRN_PDF.pdf> 6 Ocak 2024.

¹¹ United Nations Office on Drugs And Crime, '2023 World Drug Report - Executive Summary' (2023 Vienna) 12. <https://www.unodc.org/res/WDR-2023/WDR23_Exsum_fin_SP.pdf> 6 Ocak 2024

¹² United Nations Office on Drugs And Crime, '2020 World Drug Report - Drug Use And Health Consequences' (2023 Vienna), 36. <https://wdr.unodc.org/wdr2020/field/WDR20_Booklet_2.pdf> 6 Ocak 2024

¹³ Öztürk (n 6) 1076-1077.

¹⁴ Campbell (n 8) 66; 2023 World Drug Report - Executive Summary (n 11) 16; 2023 Türkiye Uyuşturucu Raporu (n 10) 80; Yokuş Seviük (n 4) 52; Öztürk (n 6) 1074-1075.

¹⁵ 2023 Türkiye Uyuşturucu Raporu (n 10) 4.

düzenlenmişken, bazı ülkelerde birtakım uyuşturucu maddelerin kişisel kullanımı cezalandırılmamaktadır.¹⁶ Bazı ülkelerde ise, uyuşturucu bağımlılığı, uyuşturucu etkisiyle işlenen suçlar açısından hafifletici bir faktör olarak görüldüğünden, tedaviye girmeyi kabul eden suçlulara uyuşturucu bağımlısı olmayan birine göre daha hafif bir ceza verilebilmektedir.¹⁷

Araştırmalar bağımlılık ve suç arasında yakın bir ilişki olduğunu, şiddet suçlarının önemli bir kısmında failerin madde bağımlılığı etkisinde bulunduğunu göstermektedir.¹⁸ Goldstein’in çalışmasında uyuşturucu veya alkol kullanımının suça yol açmasının üç nedenden kaynaklanabileceği ifade edilmektedir.¹⁹ Bunlardan ilki, psikofarmakolojik nedenlerdir. Buna göre alkol veya uyuşturucu maddeler içerdikleri uyarıcılar nedeniyle kullanıcılarda heyecan, öfke, mantıksız davranış ve şiddet içerikli eylemlere yol açar ve neticesinde suça neden olur. İkincisi, bağımlılık içeren maddelerin temini için gerekli olan maddi kaynağın yoksunluğundan kaynaklanmaktadır. Bu ekonomik ihtiyaç, bağımlı kişileri hırsızlık, dolandırıcılık ve fuhuş gibi suçlara sevk edebilmektedir.²⁰ Üçüncü neden ise uyuşturucu kullanımı ve ticaretindeki etkileşimden kaynaklanmaktadır. Bu etkileşim nedeniyle kullanıcı, dağıtıcı, örgüt lideri ve üyeleri, muhbirler, alıcılar arasında önemli şiddet suçları işlenebilmektedir.²¹

Bağımlılık ve suç arasındaki yakın ilişki nazara alındığında, uyuşturucu madde kullanımının yaygınlaşmasının insani sorunların yanında ceza adaleti sistemleri açısından da ciddi bir kapasite ve maliyet sorununa yol açabileceği anlaşılmaktadır. Bu durum karşısında uyuşturucu madde bağımlıları gibi suçlularla mücadelede, geleneksel ceza adaleti sistemlerinin yetersiz kalmasının yol açtığı toplumsal ve siyasi rahatsızlıklar, daha insancıl, daha etkin, maliyeti daha düşük başka yöntemlerin geliştirilmesi çabalarına neden olmuştur. Bu çabalar, daha hafif müeyyidelerle suçlu ve toplum yararına netice elde edilebileceği hallerde, suçluların hapse atılması yerine onlara terapötik müdahalelerde bulunulmasına dair ihtisaslaşmış mahkemeleri ortaya çıkarmıştır. Bu mahkemeler özellikle, suç davranışı ile madde bağımlılığı, akıl sağlığı, evsizlik ve işsizlik gibi çoklu ve karmaşık sorunlar arasındaki yakın ilişkiye önem vermektedir. Zira suçun bu sorunlar temelinden meydana gelmesi durumunda, geleneksel ceza adaleti sistemi ve hapis yaptırımını yeniden suç işlemeyi engellemede başarısız olmakta, faili başka suçlularla iletişime geçiren hapis cezası, onun suç teşkil eden davranışının altında yatan nedenleri ele almada ve bu sorunların çözümünde etkisiz kalmaktadır.²²

Sorun çözen mahkemeler olarak da adlandırılan²³ ihtisas mahkemeleri, hapis cezası yerine yoğun terapötik müdahalelerin uygulanmasıyla fail ve toplum için olumlu sonuçların elde edilebildiği etkili bir yöntem olarak öne çıkmıştır. Terapötik müdahaleler, hukukun insan davranışları, duyguları ve zihin sağlığı üzerindeki etkilerine odaklanmaktadır. Hukuka yönelik bir ruh sağlığı yaklaşımı olarak ortaya çıkan terapötik yaklaşım, hukuki meselelerin daha kapsamlı, insancıl ve psikolojik açıdan en uygun şekilde ele alınmasını gerekli görür. Terapötik hukuk, sürekli adli müdahale, davranışların yakından izlenmesi ve bunlara anında yanıt verilmesi, tedavi hizmetlerinin adli vaka işlemleriyle entegrasyonu, çok disiplinli katılım, toplum temelli kuruluşlarla ve kamu kuruluşlarıyla iş birliği gibi ilkeler içermektedir. Terapötik mahkeme sürecinde de geleneksel mahkeme sürecinin aksine çekişme yerine iş birliği ve tedavinin sağlanması amaçlanmaktadır. Daha az resmi ve insan odaklı bu alternatif süreçte, kişi hakları açısından ceza adaleti sisteminin temel ilkelerinden bir sapma da söz konusu değildir.²⁴

Sorun çözen mahkemeler, artan suç tekrarı ve hapisane nüfusu açısından çözüm getirmektedir. Suçun altındaki nedenlere ve bunların giderilmesine odaklanılarak tedavi edilen suçlunun, ceza adaleti sistemine yeniden girme riski azaltılmakta; böylece suçlu yanında ailesi ve toplum açısından da olumlu sonuçlar elde edilmektedir.²⁵ İlk olarak Amerika Birleşik Devletleri’nde faaliyete geçen sorun çözen mahkemelerin, uyuşturucu, alkol, akıl sağlığı, evsizlik ve gençlik mahkemeleri gibi farklı alanlarda faaliyet gösteren türleri söz konusudur.²⁶

Hukukumuzda, uyuşturucu ve uyarıcı maddelerin imali, ticareti, satın alınması, kabulü, bulundurulması, bu maddelerin kullanımının kolaylaştırılması veya özendirilmesi ya da kullanılması TCK’nın 188, 190 ve 191. maddelerinde suç olarak düzenlenmiştir. Bu maddelerde TCK’nın kabulünden bu yana, 5377, 5560, 6217, 6545, 6638, 7078, 7188 ve 7445 sayılı kanunlarla değişiklikler yapılmıştır. Yine uyuşturucu ile mücadeleye dair düzenlemeler içeren 2313 sayılı Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanun, 3298 sayılı Uyuşturucu Maddelerle İlgili Kanun, 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında

¹⁶ Berkün (n 5) 60; Ergül (n 5)107.

¹⁷ United Nations Office on Drugs and Crime, ‘From coercion to cohesion: Treating drug dependence through health care, not punishment - Discussion Paper’ (2009 Vienna) 4. <https://www.unodc.org/docs/treatment/Coercion_Ebook.pdf> 06 Ocak 2024

¹⁸ Giselle Dias, ‘Canada’s Drug Laws: Prohibition is Not the Answer’ in *Perspectives on Canadian Drug Policy*, (The John Howard Society of Canada, 2003) 9, 16. <<https://www.johnhoward.ca/wp-content/uploads/2016/12/Perspective-on-Canadian-Drug-Policy-Volume-1.pdf>> 06 Ocak 2024

¹⁹ Paul J. Goldstein, ‘The Drugs/Violence Nexus: A Tripartite Conceptual Framework’ (1985) 15(4), *Journal of Drug Issues*, 493, 493.

²⁰ ibid, 493-494; United Nations Office on Drugs and Crime, ‘Informal Expert Working Group On Drug Treatment Courts’ (1999 Vienna) 4. <https://www.unodc.org/pdf/lap_report_ewg_casework.pdf> 06 Ocak 2024

²¹ Goldstein (n 20) 497.

²² Liz Moore, ‘Tackling Drug Crime the TJ Way: Report on Therapeutic Jurisprudence and the Tasmanian Court Mandated Diversion Program’ (2012) *SSRN Electronic Journal* 9. <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1992734>> 14 Ocak 2024

²³ Emine Kabak Yüce, ‘Ceza Muhakemesinde Yeni Bir Alternatif Uyuşmazlık Çözme Yöntemi Modeli Olarak Sorun Çözen Mahkeme’, (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı 2015), 13.

²⁴ Bruce J. Winick and David B. Wexler, ‘Drug Treatment Court: Therapeutic Jurisprudence Applied’ (2015) 15(3) *Touro Law Review* 479, 479-480. <<https://digitalcommons.tourolaw.edu/lawreview/vol18/iss3/6>> 14 Ocak 2024; Moore (n 23) 10-12.

²⁵ Moore (n 23) 13.

²⁶ Kabak Yüce (n 24) 22-23; Moore (n 23) 14.

Kanun ve 5402 sayılı Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanunu'nda da bazı düzenlemeler yapılmıştır. Ancak bu değişikliklerin bağımlılık ve suçla mücadele kapsamındaki etki analizi raporlanmamıştır.

Çalışmamızın ana konusunu, sorun çözen mahkemelerin yaygın ve öne çıkan bir türü olan uyuşturucu tedavi mahkemeleri ve bu mahkemelerin ülkemizde kurulmasının faydalı olup olmayacağı hususu oluşturmaktadır. Uyuşturucu tedavi mahkemeleri üzerine başta ABD olmak üzere pek çok ülkede hukuk, tıp, sosyoloji gibi farklı disiplinlerde çok sayıda araştırma yapılmıştır. Irksal ve dini farklılıkların bu mahkemelerin başarısı üzerindeki etkisine varıncaya kadar, uyuşturucu mahkemelerinin neredeyse her yönü hakkında yazılmış makaleler bulunmaktadır.²⁷ Ancak hukukumuzda bu mahkemeler üzerine yapılan çalışmaların sayısı sınırlı kalmıştır.

Çalışmamız kapsamında, öncelikle ABD'de kabul edilen ve başka ülkelerde de benimsenen uyuşturucu tedavi mahkemelerini ortaya çıkaran nedenler, bu mahkemelerin işleyiş şekli, meydana getirdiği neticeler incelenmektedir. Bu incelemede genellikle ABD'de bulunan uyuşturucu tedavi mahkemelerini konu edinen kaynaklardan istifade edilmiştir. Akabinde, diğer bazı ülkelerin uyuşturucu tedavi mahkemesi teşkilat ve uygulamalarına dair bilgilere yer verilmiştir.

İkinci bölümdeyse TCK'nın 191. maddesi ve yapılan değişikliklere dair öz bilgilere yer verildikten sonra mer'î hüküm ve ilgili mevzuatımız terapötik hukuk yaklaşımı açısından değerlendirilmiştir. Çalışmamızın son bölümünde ise uyuşturucu bağımlılığı ve suç istatistiklerine yer verilerek TCK'nın 191. maddesine dair suç eğrisi tespit edilmektedir.

II. UYUŞTURUCU TEDAVİ MAHKEMELERİ

A- Genel Bilgiler

Uyuşturucu tedavi mahkemeleri ilk kez 1989 yılında Amerika Birleşik Devletlerinin Florida Eyaletinde Miami-Dade'te faaliyete geçirilmiştir.²⁸ Bu mahkemelerinin ortaya çıkışında ABD'de uyuşturucu suçlarının sayısının 1980'li yıllardan başlayarak gösterdiği ciddi artışın yol açtığı insani sonuçlar ile ceza adaleti sistemi ve ekonomi üzerindeki olumsuz etkileri önemli rol oynamıştır.²⁹ ABD ceza adaleti sisteminde meydana gelen bu iş artışında 1970'te başlayan ve sonraki yönetimler tarafından da desteklenen uyuşturucu ile savaş politikası etkili olmuştur. Bu politika çerçevesinde yapılan düzenlemeler, ceza ve tutuklamalarda ciddi artışlara yol açmıştır.³⁰ Nitekim 1980-1989 yılları arasında kokain kullanımının adeta salgına dönüşmesiyle, uyuşturucudan kaynaklı tutuklamalar %134 oranında artış göstermiştir.³¹

Uyuşturucu bağımlılığı ile mücadelede ilk tercih olan kullanıcıların cezalandırılmasının yerine, hapse alternatif usullerin benimsenmesine dair yaygınlaşan anlayışın da etkisiyle uyuşturucu tedavi mahkemeleri bir model olarak kabul görmüştür.³² Bu modelin öncesinde 1950'lerde, ABD'nin Chicago ve New York City eyaletlerinde bazı mahkemelerin uyuşturucu davalarına bakmakla görevlendirilmesine dair tedavi odaklı olmayan uygulamaların olduğu, yine uyuşturucu bağımlılarının tedavisine yönelen ancak mahkeme bünyesinde organize olmayan ve süreci mahkemenin takip etmediği, farklı birimlerin bazı çabalarının bulunduğu anlaşılmaktadır.³³

Uyuşturucu tedavi mahkemeleri, uyuşturucu bağımlılığını klasik bir suç olarak değil, cezai sonuçları olan bir sağlık sorunu olarak görmekte ve terapötik hukuk anlayışına uygun olarak adli müdahaleyle tedavinin sağlanmasını amaç edinmektedir.³⁴ Bu mahkemeler, adalet sistemindeki uyuşturucu bağımlısı suçlular için tutuklama-mahkûmiyet-infaz-tahliye-tutuklama şeklindeki döner kapı döngüsünü sonlandırmak için geliştirilmiş bir yöntemdir.³⁵ Bu itibarla uyuşturucu tedavi mahkemeleri uyuşturucu

²⁷ Shannon M. Carey, Juliette R. Mackin and Michael W. Finigan, 'What Works? The Ten Key Components of Drug Court: Research-Based Best Practices' (2012) 8(1) Drug Court Review 6, 14; Ayorkor Gaba, Ashleigh Lovette, Bailey Pridgen, Marquita Taylor, Eva Woodward, Milagros C. Rosal, Melissa Anderson and David Smelson, 'Identifying strategies to advance equitable implementation of co-occurring mental health and substance use disorder treatment in drug treatment courts: A study protocol' (2023) 7(1) Journal of Clinical and Translational Science 1, 1-2.

²⁸ Hora and Stalcup (n 9) 4; Diana Esther Guzmán Rodríguez, 'International Drug Policy Consortium Briefing Paper-Drug Courts: Scope and Challenges of an Alternative to Incarceration' (2012) SSRN Electronic Journal 3. <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2184815>> 15 Ocak 2024; Steven Belenko, 'Research On Drug Courts: A Critical Review' (1998) 1(1) National Drug Court Institute Review 1, 4; Edward G. Armstrong, 'The Drug Court as Postmodern Justice', (2008) 16(4) Critical Criminology 271, 272; Arthur J. Lurigio, 'The First 20 Years of Drug Treatment Courts: A Brief Description of Their History and Impact' (2008) 72 (1) Federal Probation: A Journal of Correctional Philosophy and Practice 13, 17; Yokuş Sevik (n 4) 106; Kabak Yüce (n 24) 22.

²⁹ Lurigio (n 29) 17.

³⁰ Jessica M. Eaglin, 'The Drug Court Paradigm', (2016) 53(3) American Criminal Law Review 595, 600; Diana Blick, 'Addressing the Drug Problem: The Establishment of Drug Courts and Evaluating their Effectiveness' (thesis, Rochester Institute of Technology 2022) 2-3. <<https://repository.rit.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=12658&context=theses>> 14 Ocak 2024

³¹ Paul Gavin and Anna Kawalek, 'Viewing the Dublin Drug Treatment Court through the Lens of Therapeutic Jurisprudence' (2020) 11(5) International Journal for Court Administration 1, 4. <<https://doi.org/10.36745/ijca.298>> 14 Ocak 2024

³² Guzmán Rodríguez (n 29) 1.

³³ Belenko (n 29) 4.

³⁴ Guzmán Rodríguez (n 29) 2.

³⁵ David B. Wexler and Michael S. King, "Promoting Societal and Juridical Receptivity to Rehabilitation: The Role of Therapeutic Jurisprudence", in Caroline S. Cooper/Anna M. Chisman/Antonio L. Maurandi (eds), Drug Treatment Courts: An International Response to Drug Dependent Offenders, (Organization of American States 2013), 21. <<https://www.american.edu/spa/news/upload/oas-final-9-6-13-csc.pdf>> 6 Ocak 2024

suçlarının yargılanmasına mahsus hızlandırılmış bir ceza muhakemesi olmayıp, tedavi ve sunulan diğer hizmetlerle bağımlı suçluların rehabilitasyonlarına odaklanan mahkemelerdir.³⁶

Bu ihtisas mahkemeleri uyguladıkları tedaviyle, yararlanıcılığı uyuşturucu bağımlılığından kurtarmanın yanında suç tekrarını ve dolayısıyla ceza adaleti sisteminin iş yükünün azaltılmasını hedeflemektedir. Tedavi olan bağımlılar, cezaevinin olumsuz etkisine de maruz kalmamış olacaktırlar.³⁷ Zira hapsedilmek, zaten pek çok sorunu olan bağımlıların durumlarının daha da kötüleşmesi, damgalanmaları ve toplumdan dışlanmaları, suç örgütleriyle tanışmaları, onurlarının zedelenmesi, tekrar suç işlemeleri ve sosyal becerilerinin azalması gibi pek çok olumsuz etkiye yol açabilmektedir.³⁸

Uyuşturucuyla mücadelede ceza hukukunun genel kurallarıyla hareket edilmesi, dünyanın birçok ülkesinde uzunca bir süredir hapisane nüfusunda önemli bir artışa neden olmuştur. Örneğin, ABD’de 1983-1993 yılları arasında hapsedilen uyuşturucu suçlularının sayısının 57 binden 353 bine çıktığı³⁹ ve 2004 yılında eyalet hapisanelerindeki mahkûmların %53’ünün uyuşturucu bağımlılığının bulunduğu⁴⁰, Arjantin’de uyuşturucu kaçakçılığı suçlarından hapse atılan mahkûmların toplam hapisane nüfusuna oranının 1985’te %1’iken 2000’de %27’nin üzerine çıktığı, Brezilya’da ise bu oranın 2005’te %9,1 iken 2009’da %19,22’ye yükseldiği tespit edilmiştir. Peru’da uyuşturucu suçluları, hapisane nüfusunun yaklaşık %23’ünü, Bolivya’da ise %30’unu oluşturmaktadır. Bu ülkelerde mahkûmların önemli bir yüzdesi uyuşturucuyla ilgili küçük suçlar nedeniyle cezaevindedir.⁴¹ 2022 yılında ABD’de toplam tutuklama sayısı 2.076.644 iken uyuşturucu bağımlılığından kaynaklı suçların sayısı 766.595 olarak belirlenmiştir. Ülkedeki uyuşturucu bağımlılığından kaynaklı tutuklamaların sayısı 2018 ila 2021 yılları arasında sırasıyla 1.367.942, 1.247.060, 938.869, 665.251 olarak gerçekleşmiştir.⁴²

Cezaevlerindeki zikredilen artışın yanı sıra uyuşturucu tedavi mahkemelerinin avantajlarını ortaya koyan araştırma sonuçları ve modelin ün kazanması nedeniyle bu model ABD dışındaki ülkelere de benimsenmiştir. Örneğin: Kanada, Avustralya, İngiltere, İskoçya, İrlanda⁴³, Avusturya, Belçika⁴⁴, Şili, Bolivya⁴⁵, Jamaika⁴⁶ ve Brezilya’nın bazı bölgelerinde uyuşturucu tedavi mahkemeleri faaliyet göstermektedir.⁴⁷ Bu mahkemelerin Alman hukuk sistemine aktarılması da bazı eserlerde değerlendirme konusu olmuş ve pilot uygulama yapılması önerilmiştir.⁴⁸

ABD’de faaliyet gösteren mahkeme sayısı süreç içinde artış göstermiştir. 2004’de 1.621 uyuşturucu tedavi mahkemesi varken bu sayı 2014’te 3.448’e, 2021’de ise 4.008’e ulaşmıştır.⁴⁹ 2022 yılı verilerine göre ABD’deki şehirlerin %55’inde uyuşturucu tedavi mahkemesi bulunmaktadır.⁵⁰ Ayrıca ABD’de gençler, aileler, gaziler gibi belirli grupları hedef alan yani ihtisaslaşmış uyuşturucu tedavi mahkemeleri de faaliyet göstermektedir.⁵¹ Yine aynı ülkede bağımlılık yapan maddeden yola çıkılarak New York eyaletinin Buffalo şehrinde ülkenin ilk opioid tedavi mahkemesi 2017 yılında açılmıştır.⁵² Bazı ülkelerde uyuşturucu bağımlılığının yanında alkol bağımlılığından kaynaklı suç faillerinin yargılamaları için de bağımlılık tedavi mahkemeleri kurulduğu anlaşılmaktadır.⁵³

³⁶ Douglas Longshore, Susan Turner, Suzanne Wenzel, Andrew Morral, Adele Harrell, Duane McBride, Elizabeth Deschenes and Martin Iguchi, “Drug Courts: A Conceptual Framework” (2021) 31(1) Journal of Drug Issues 7, 18; Peggy Fulton Hora, William G. Schma and John T. A. Rosenthal, “Therapeutic Jurisprudence and the Drug Treatment Court Movement: Revolutionizing the Criminal Justice System ’s Response to Drug Abuse and Crime in America” (1999) 74 (2) Notre Dame Law Review 439, 452. <<http://scholarship.law.nd.edu/ndlr/vol74/iss2/4/>> 14 Ocak 2024

³⁷ Guzmán Rodríguez (n 29) 5.

³⁸ Moore (n 23) 8.

³⁹ Dias (n 19) 16.

⁴⁰ Ryan S. King and Jill Pasquarella, ‘Drug Courts A Review of the Evidence’, (2009) The Sentencing Project Research and Advocacy For Reform 1. <https://biblioteca.cejamericas.org/bitstream/handle/2015/1822/drugcourts_areviewoftheevidence.pdf> 14 Ocak 2024

⁴¹ Guzmán Rodríguez (n 29) 2.

⁴² <<https://cde.ucr.cjis.gov/LATEST/webapp/#/pages/explorer/crime/arres>> 14 Ocak 2024

⁴³ Health Research Board, ‘Newsletter of the Alcohol and Drug Research Unit’ (2007) 21-22. <https://www.drugsandalcohol.ie/11455/1/Drugnet_24.pdf> 14 Ocak 2024

⁴⁴ Jorn Dangreau and Annemieke Serlippens, ‘Implementing a Drug Treatment Court: Two Experiences. A Bottom-up Approach to Developing a Drug Treatment Court: The Case of Ghent, Belgium’ in Caroline S. Cooper/Anna M. Chisman/Antonio L. Maurandi (eds), *Drug Treatment Courts: An International Response to Drug Dependent Offenders*, (Organization of American States 2013), 84. <<https://www.american.edu/spa/news/upload/oas-final-9-6-13-csc.pdf>> 6 Ocak 2024

⁴⁵ Human Rights Watch, ‘Bolivia: Human Rights Violations and the War on Drugs’ (1995) <<https://www.refworld.org/docid/3a67e64.html>> 14 Ocak 2024

⁴⁶ Stephane Jackson Haisley, ‘The Drug Treatment Court Concept: The Jamaica Drug Courts’ (2013) The Justice and Development Working Paper Series 20/2013 10. <<https://documents1.worldbank.org/curated/en/814151468162271878/pdf/774300NWP0J0D000Box377296B00PUBLIC0.pdf>> 14 Ocak 2024

⁴⁷ Guzmán Rodríguez (n 29) 3; Ojmarrh Mitchell, David B. Wilson, Amy Eggers and Doris L. MacKenzie ‘Drug Courts Effects on Criminal Offending for Juveniles and Adults’ (2012) 8(1) Campbell Systematic Reviews 14. <<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.4073/csr.2012.4>> 14 Ocak 2024; Joanne Csete and Denise Tomasini-Joshi, ‘Drug Courts: Equivocal Evidence On A Popular Intervention’ (2015) Open Society Foundations 3. <<https://www.srdaf.ie/wp-content/uploads/2015/05/drug-courts-equivocal-evidence-popular-intervention-20150518.pdf>> 14 Ocak 2024; Michael Rempel, Antonio Lomba Maurandi, Valerie Raine, Joseph Spadafore, Suvi Hynynen Lambson and Caroline S. Cooper, ‘A Diagnostic Study of the Addiction Treatment Court in Guadalupe, Nuevo León, Mexico: Findings and Recommendations’ (2014) Inter-American Drug Abuse Control Commission and the Center for Court Innovation in cooperation with the Department of Justice, Law and Criminology at the School of Public Affairs at American University 2.

<https://www.innovatingjustice.org/sites/default/files/documents/diagnostic_study_nuevo_leon_ENG.pdf> 14 Ocak 2024

⁴⁸ Angelina Leder, ‘Amerikanische Drug Treatment Courts: Ein Vergleich mit deutschen Regelungen zum Umgang mit betäubungsmittelabhängigen Straftätern’ (Nomos, 2019), 518-519; Matthias Hellmund, ‘Das panamerikanische ‘Drug Court’ -System als Alternative für die deutsche Strafrechtspflege? Analyse und Vergleich internationaler Erfahrungswerte zum Umgang mit Drogenstraftätern’ (Duncker & Humblot, 2020), 254-255.

⁴⁹ Hora and Stalcup (n 9) 725; The National Drug Court Resource Center, Data Digest (2) Treatment Court Counts 1. <<https://ntcr.org/data-digest/>> 6 Ocak 2024

⁵⁰ Grace Calus, ‘Efficacy of Adult Drug Treatment Courts in North Carolina’, (Thesis, Guilford College 2023) 15. <<https://www.jstor.org/stable/community.34724061>> 14 Ocak 2024

⁵¹ Guzmán Rodríguez (n 29) 5.

⁵² Blick (n 31) 7.

⁵³ Queensland Uyuşturucu ve Alkol Mahkemesi için bakınız: <<https://www.courts.qld.gov.au/courts/drug-court>>; Yeni Zelanda Uyuşturucu ve

Uyuşturucu tedavi mahkemeleri, uyuşturucu kullanıcılarına sunduğu tedavi ve sosyal hizmet programlarıyla onların tekrar suç işlemelerini engellemeyi ve toplumla bütünleşmelerini sağlamayı hedeflemektedir. Bu mahkeme modelinin, ülkeler ve hatta aynı ülkenin farklı bölgeleri arasında farklı uygulamaları söz konusu olsa da⁵⁴ öğreti ve bazı yasal metinlerde modelin içerdiği temel ilkeler zikredilmektedir.⁵⁵ ABD Adalet Bakanlığı ile Ulusal Uyuşturucu Mahkemesi Profesyonelleri Birliği iş birliğinde hazırlanan raporda bu ilkeler on başlıkta sıralanmaktadır.⁵⁶ Buna göre,

- Uyuşturucu mahkemeleri, alkol ve uyuşturucu bağımlılığının sonlandırılmasına dair tedavi hizmetlerini adalet sistemindeki dava işlemleriyle bütünleştirmektedir.
- İddia makamı ve savunma avukatı, çekişmeli olmayan bir yaklaşımla, kamu güvenliğinin ve katılımcının süreçteki haklarının korunmasına çalışırlar.
- Uygun katılımcılar erkenden belirlenir ve uyuşturucu mahkemesi programına hemen yerleştirilir.
- Uyuşturucu mahkemeleri alkol, uyuşturucu bağımlılığı ve diğer sorunlar için tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerine erişim sağlar.
- Katılımcının bağımlılık maddelerinden kaçınması, sıklıkla yapılan testlerle denetlenir.
- Katılımcıların programa uyumu ile mahkemenin uyum veya uyumsuzluğa karşı tepkisi koordineli bir çalışmayla takip edilir.
- Uyuşturucu mahkemelerinde katılımcılarla, sürekli adli etkileşim esastır.
- Programların, izlemesi ve değerlendirilmesiyle, hedeflere ulaşıp ulaşılamadığı tespit edilir ve etkinliği ölçülür.
- Disiplinler arası eğitimin sürekliliği, uyuşturucu mahkemesi programlarının planlanması ve uygulanmasının etkinliğini destekler.
- Uyuşturucu mahkemeleri, kamu kurumları ve toplum temelli kuruluşlar arasındaki iş birliğini temin ederek, programların etkinliğini artıracak yerel destekler sağlar.

Mezkûr ilkelerin yanında öğretide de uyuşturucu tedavi mahkemelerinin temel ilkelerine dair görüşler dile getirilmektedir. Çalışmamız kapsamında bu görüşlerden yola çıkarak, mahkemenin yapısı, programa kabul ölçütleri, tedavi ve sosyal destek programlarının içeriği, katılımcıların denetlenmesi, ödül ve ceza sistemi ile programın sonlandırılması dair temel benzerlikler ile farklılıklar, uyuşturucu tedavi mahkemelerinin başarısına dair değerlendirmeler ve bu mahkemelere yöneltilen eleştiriler ayrı alt başlıklar halinde incelenmektedir. Bu incelemenin akabinde uyuşturucu tedavi mahkemelerine dair bazı ülke uygulamalarına yer verilmiştir.

B- Uyuşturucu Tedavi Mahkemelerinin Yapısı

Uyuşturucu tedavi mahkemeleri, terapötik hukuk yaklaşımı ilkelerini benimseyen sorun çözen ihtisas mahkemelerindedir.⁵⁷ Bu mahkemeler, asli amaçları mutlak bir ceza yargılaması yapmak olmasa da, olağan bir mahkeme gibi hâkim, savcı ve savunma avukatının görev yaptığı adli mekanizmalardır. Ancak uyuşturucu tedavi mahkemelerinde, disiplinler arası bir yaklaşımla hareket edilmesi gerektiğinden, yargı mensuplarının yanında uyuşturucu bağımlılığı tedavisine çabalayan sağlık görevlileri, sosyal desteklerin sunumunda görevli uzmanlar, kolluk ve denetim personeli de görev yapmaktadır.⁵⁸

Tedavi mahkemelerindeki bu çalışma yöntemi, iddia makamı ve savunma avukatı arasında çekişmeli olmayan bir yaklaşımla hareket edilmesini gerekli kılmaktadır. Ekip olarak çalışılan bu programda, savunma avukatı bağımlının programa katılımını teşvik ederek süreçteki haklarının korunmasını; savcılık ise katılımcının program koşullarına riayet etmesini ve böylece kamu güvenliğinin korunmasını amaç edinmektedir. Ancak her iki makamın ortak gayesi uyuşturucu mahkemesi programına kabul edilen bağımlının iyileşmesi ve yasalara saygılı davranmasıdır.⁵⁹

Disiplinler arası çalışmaya katılanlar ve aralarındaki koordinasyonun şekli ile bu çalışmanın başarısı mahkemeler açısından ayırıcı bir unsurdur. Zira uyuşturucu tedavi mahkemesi programından umulan başarının elde edilmesinde bu çalışma yöntemi oldukça önemli bir yere sahiptir. Yapılan araştırmalarda hâkim, tedavi birimi temsilcisi, savcı, savunma avukatı, kolluk kuvvetleri temsilcisi gibi tüm kilit oyuncuların değerlendirme duruşmalarında ve toplantılarda yer aldığı uyuşturucu tedavi mahkemelerinin

Alkol Mahkemeleri için bakınız: <https://www.justice.govt.nz/courts/criminal/specialist-courts/alkohol-and-other-drug-treatment-court/>; Glasgow Alkol Mahkemesi için bakınız: <https://justiceinnovation.org/project/glasgow-alkohol-court/>; Victoria Uyuşturucu ve Alkol Mahkemeleri için bakınız: <https://www.countycourt.vic.gov.au/going-court/criminal-division/drug-and-alkohol-treatment-court> 14 Ocak 2024

⁵⁴ Armstrong (n 29) 276

⁵⁵ Guzmán Rodríguez (n 29) 6; Gavin and Kawalek (n 32) 4; King and Pasquarella (41) 3; Mitchell, Wilson, Eggers and MacKenzie (n 48) 10; Caroline S. Cooper, Brent Franklin and Tiffany Mease, 'Establishing Drug Treatment Courts: Strategies, Experiences and Preliminary Outcomes - Volume One: Overview and Survey Results' (2010) Drugs Summit: European, Latin American and Caribbean Mayors and Cities 8. <https://www.oas.org/documents/eng/press/Publication_drug_courts_volumen_1.pdf>

⁵⁶ The National Association of Drug Court Professionals Drug Court Standards Committee, 'Defining Drug Courts: The Key Components' (1997) U.S. Department of Justice Office of Justice Programs Bureau of Justice Assistance 3. <<https://www.ojp.gov/pdffiles1/bja/205621.pdf>> 14 Ocak 2024

⁵⁷ Wexler/King (n 36) 34; Gavin and Kawalek (n 32) 1;

⁵⁸ Guzmán Rodríguez (n 29) 5; Informal Expert Working Group On Drug Treatment Courts (n 21) 4.

⁵⁹ Defining Drug Courts: The Key Components (n 57) 3; Hora and Stalcup (n 9) 792.

başarısının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.⁶⁰ Bu görevlilerin, disiplinler arası çalışma yöntemi, katılımcının bağımlılık ve tedavi süreci ile tedavi sonrası süreçte neler yaşayabileceği konularında eğitim alması da bu açıdan ziyadesiyle önemlidir.⁶¹

Uyuşturucu tedavi mahkemelerinin adli yapılanması ülkeler arasında farklılık göstermektedir.⁶² Bazı mahkemelerde tek hâkim görev yapmaktayken bazı mahkemelerde hâkimler heyeti görev yapmaktadır. Mahkemenin yapısına dair önemli bir diğer tercih mahkemede görevli hâkimlerin sadece uyuşturucu suçlarına bakıp bakmadığına ilişkindir. Bazı ülkelerde uyuşturucu tedavi mahkemelerinde görevli hâkimler bu mahkemeye dair eğitim almakta ancak diğer davalara ilişkin görevlerine de bakmaya devam etmektedir. Bazı uygulamalarda ise belirli işlev ve bağımsız bütçeye sahip olan uyuşturucu tedavi mahkemelerinde, münhasıran bu işe bakmakla görevlendirilmiş hâkimler görev almaktadır.⁶³

Bir ihtisas mahkemesi olan uyuşturucu tedavi mahkemelerinde alt ihtisaslaşmanın olup olmadığı da mahkemelerin yapılanmasına dair bir farktır. Bazı ülkelerde erkekler, kadınlar, çocuklar⁶⁴, aileler⁶⁵, gaziler gibi farklı nitelikteki insanları, farklı içerikteki programlarla tedavi etmek üzere alt ihtisaslaşmaya dayalı mahkemelerin bulunduğu anlaşılmaktadır.⁶⁶

C- Uyuşturucu Tedavi Mahkemesi Programına Kabul Ölçütleri

Tedavi programının hedefi olan bağımlı kişilere ilişkin ölçütler, genel olarak bazı benzerliklere sahip olsa da mahkemelere göre önemli farklılıklar içerebilmektedir. Uyuşturucu tedavi mahkemelerinin genelinde hedef kitle, uyuşturucu kullanımı veya şiddet içermeyen düşük seviyeli suçları işlemiş ve sabıkası olmayan bağımlılar olarak belirlenmektedir.⁶⁷ Bunun temel nedeni düşük seviyeli ve şiddet içermeyen suçluların uzun süre hapsedilmesinin, cezalandırmanın etkinliği ve maliyet açısından verimli görülmemesidir.⁶⁸ Düşük seviyeli suç ise kamu güvenliği açısından tehdit oluşturmayan ancak yine de hapsedilmeyi gerektiren suçlar olarak ifade edilmektedir.⁶⁹

ABD’de uyuşturucu tedavi mahkemelerinin genellikle kullanıcılara odaklandığı, mahkeme tedavi programlarının mükerrirler ile şiddet suçu işleyenleri kapsamadığı anlaşılmaktadır.⁷⁰ Bazı mahkemelerde ise şiddet suçlarından itham edilenler ve mükerrir suçlular da programa kabul edilmektedir.⁷¹ Programın yüksek riskli suçlular⁷² ve madde kullanımıyla beraber başka suçlarla itham edilen bağımlılar⁷³ hakkındaki olumlu sonuçlarının daha etkili olduğu savunulmaktadır.

Tedavi programına kabule dair bu objektif ölçütlerin yanında katılımcı adayları tedavi sağlayıcılar tarafından değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Katılımcının tedavi programına katılmaya hazır olup olmadığına tespiti açısından, bağımlılığın türü, süresi ve derecesi; bağımlılığın altında yatan psikolojik, sosyal, biyolojik ve ailevi nedenler; bağımlılığın kişisel özellikleri ve suç geçmişi gibi pek çok husus değerlendirilmektedir.⁷⁴

Uyuşturucu tedavi mahkemelerinde katılımcı adayları program içeriği hakkında tam olarak bilgilendirilmelidir. Bu kapsamda tedavi içeriği, tedaviye uyulmaması durumundaki yaptırımlar gibi konuların katılımcı tarafından anlaşılması önemlidir. Her ne kadar tedavi alternatifinin ceza tehdidi içermesi nedeniyle kabulün tam bir rızaya dayanmadığı savunulsa da program katılımcının kabulüne yani gönüllülük esasına dayanmaktadır.⁷⁵ Bağımlı için teklif edilen bu tedavi seçeneği ve buna dair kabul, ABD ceza adaleti sisteminde egemen olan iddia pazarlığının bir uzantısı mahiyetindedir. Bu pazarlık süreci, doğası gereği katılımcının bazı haklarından feragat etmesini de zorunlu kılmaktadır.⁷⁶ Bu yönüyle katılımcının bu süreçteki aydınlatılmış rızasının belgelendirilmesi gerekmektedir.⁷⁷ Tedavi programına başladıktan sonra katılımcı, ceza yargılamasına yeniden başlanmasını göze

⁶⁰ Guzmán Rodríguez (n 29) 5; Carey, Mackin and Finigan (n 28) 37.

⁶¹ William G. Meyer and A. William Ritter, ‘Drug Courts Work’ (2001) 14(3-4) Federal Sentencing Reporter Published by University of California Press 179, 183.

⁶² Guzmán Rodríguez (n 29) 6.

⁶³ Guzmán Rodríguez (n 29) 7.

⁶⁴ Robin J. Kimbrough, ‘Treating Juvenile Substance Abuse: The Promise of Juvenile Drug Courts’ (1998) 5(2) 11, 11.

⁶⁵ Ashley R. Logsdon, Becky F. Antle and Cindy Kamer, ‘Family Treatment Drug Court Cost Analysis: An In-depth Look at the Cost and Savings of a Southeastern Family Treatment Drug Court’ (2021) 99(5) Child Welfare 51, 53.

⁶⁶ Guzmán Rodríguez (n 29) 4; Armstrong (n 29) 277.

⁶⁷ King and Pasquarella (41) 3; Guzmán Rodríguez (n 29) 7; Eaglin (n 31) 604.

⁶⁸ Eaglin (n 31) 607.

⁶⁹ Eaglin (n 31) 608.

⁷⁰ Guzmán Rodríguez (n 29) 7; Eaglin (n 31) 604.

⁷¹ Guzmán Rodríguez (n 29) 7; Longshore, Turner, Wenzel, Morral, Harrell, McBride, Deschenes and Iguchi (n 37) 7, 8.

⁷² Douglas B. Marlowe, ‘Research Update on Adult Drug Courts’ (2010), National Association of Drug Court Professionals 3. <http://www.antonioacasella.eu/archila/Marlowe_drug_courts_2010.pdf> 14 Ocak 2024

⁷³ Carey, Mackin and Finigan (n 28) 26.

⁷⁴ Oo (n 8) 74.

⁷⁵ Guzmán Rodríguez (n 29) 7; Informal Expert Working Group On Drug Treatment Courts (n 21) 14.

⁷⁶ Hora and Stalcup (n 9) 746.

⁷⁷ Informal Expert Working Group On Drug Treatment Courts (n 21)14.

alarak bu tedaviyi reddedebilecektir.⁷⁸ Ancak ABD'nin bazı eyaletlerinde hamile bağımlıların zorunlu tedavisi gibi bazı hallerde tedavinin gönüllü katılıma bağlı olmadığı farklı içerikte uygulamalar da söz konusudur.⁷⁹

Tedavi programının başlama biçimi farklılık içermektedir. Tedavi programına sevk genel olarak savcı yetkisi ve takdirine bağlıdır. Çocuklara mahsus mahkemelerde müdafinin de bu talepte bulunması mümkündür.⁸⁰ Katılımcı adayının programa kabul edilmemesi durumunda buna itiraz hakkı söz konusudur.⁸¹

Bazı sistemlerde katılımcılar hüküm verilmeden evvel tedaviye yönlendirilerek haklarındaki ceza yargılaması ertelenmektedir. Kovuşturma öncesi sistem veya ertelenmiş kovuşturma olarak da isimlendirilen bu hallerde, yargılama veya savunma öncesinde tedaviye yönlendirilen bağımlının tedaviyi başarıyla tamamlaması halinde hakkında kovuşturma yapılmamakta, tedavide başarısız olan bağımlılar hakkında ise genel ceza yargılaması yapılmaktadır. Bazı sistemlerde ise tedavi programı, ceza verildikten sonra uygulanmaktadır. Hüküm sonrası model olarak adlandırılan bu programda başarı gösterilmesi halinde cezanın azaltılması veya tamamen adli sicilden silinmesi söz konusu olmaktadır.⁸² Hüküm öncesi ve hüküm sonrası programın birlikte yürütüldüğü mahkemeler de bulunmaktadır. Örneğin ABD'nin Florida eyaletinde Broward ve Hillsborough uyuşturucu mahkemelerinde, henüz mahkeme tarafından yargılanmamış veya mahkûm edilmemiş kimselerin ya da yargılanarak mahkûm olan bağımlıların katılabilecekleri en az 12 ay süren ve üç aşamadan oluşan programlara yer verilmiştir.⁸³

D- Tedavi ve Sosyal Destek Programının İçeriği

Uyuşturucu tedavi mahkemesi programlarında bağımlı suçlular, uyuşturucu sorunlarının üstesinden gelmelerine yönelik tedaviye tabi tutulmaktadır. Özellikle düşük seviyeli suçlarda kişinin suç işleminde uyuşturucu bağımlılığının etken olduğu kabul edilerek, kişiyi cezaevine girmeden tedavi ederek topluma yeniden kazandırmak amaçlanmaktadır.⁸⁴ Programa kabul edilecek bağımlıların en erken safhada tespiti ve programa yerleştirilerek tedavilerine başlanması amacı gözetilmektedir.⁸⁵ Böylece suçlunun tutuklanması akabindeki kriz halinden yararlanılarak onun tedaviye sevkini daha kolay sağlanabilmektedir. Ayrıca hızlı ve etkili bir tepki, ceza adaleti sistemine olan itimadı da güçlendirmektedir.⁸⁶

Uyuşturucu tedavi mahkemelerinde tedavi süresi ve yöntemi açısından farklılıklar söz konusudur. Programın süresi ülkelere göre değişkenlik gösterse de genellikle 6 ay ila 1 yıl sürmektedir. Ayrıca katılımcıların program içeriğini tamamlayabilmek adına, programda daha uzun süre kalmaları da mümkündür.⁸⁷ Tedavi süreci, programın içeriğine göre değişen sayı ve içerikte aşamadan oluşmaktadır. Katılımcı her aşamada başarılı olarak sonraki aşamaya geçmekte ve programı tamamlamaktadır.⁸⁸

Genel tedavi yöntemi bağımlılık unsurunun yoksunluğuna dayanmaktadır. Ancak bazı mahkemeler ilaç tedavisine dayalı ikame bir tedavi yöntemi de benimsemektedir. Tedavinin etkisi ve kalıcı sonuç doğurabilmesi, bağımlılığın nüksetmemesi açısından önemli bir gerekliliktir.⁸⁹ İhtiyaç duyulan bağımlılar için uygulanacak ilaç tedavisi ayaktan olduğu gibi gerekmesi halinde yatarak da gerçekleştirilebilmektedir. Bu ilaç tedavisi, akupunktur, bireysel veya grup danışmanlığı gibi farklı yöntemlerle de desteklenebilmektedir.⁹⁰

Tedavi kapsamı, mahkemeler arasında farklılıklar içerdiği gibi katılımcı açısından da bireyselleştirilmiş özellikleri ihtiva eder. Bu bireyselleştirmede risk-ihtiyaç ve duyarlılık teorisinden yararlanılır. Teorinin ilk bileşenine göre bağımlılık düzeyi daha yüksek olan suçlular daha yoğun tedavi görmelidir. Dikkate alınacak ikinci husus bağımlının kriminojenik ihtiyaçların karşılanmasıdır. İstihdam ve eğitim gibi bu dinamik ihtiyaçlar iyileştirildiğinde veya ortadan kaldırıldığında yeniden suç işleminin azaltılması mümkün olabilecektir. Son unsur ise duyarlılıktır. Buna göre suçlunun kişiliği, cinsiyeti, etnik kökeni, yaşı ve dili gibi faktörlerin tedavi planlaması ve sürecinde dikkate alınması tedavinin başarısı açısından önemlidir.⁹¹

Tedavi mahkemelerinde sunulan sosyal hizmetler de bu programların ceza yargılamasının klasik kurallarından farklılaşan yönlerinden biridir. Tedavinin yanında genellikle iş, mali durum, eğitim, sağlık, öfke kontrolü, ebeveynlik ve aile gibi sosyal,

⁷⁸ Hora and Stalcup (n 9) 750.

⁷⁹ Hora and Stalcup (n 9) 752.

⁸⁰ Guzmán Rodríguez (n 29) 7.

⁸¹ Hora and Stalcup (n 9) 781.

⁸² Guzmán Rodríguez (n 29) 7; Longshore, Turner, Wenzel, Morral, Harrell, McBride, Deschenes and Iguchi (n 37) 8; Blick (n 31) 8; King and Pasquarella (41) 3.

⁸³ Christine H. Lindquist, Christopher P. Krebs, Tara D. Warner and Pamela K. Lattimore, 'An Exploration of Treatment and Supervision Intensity among Drug Court and Non-Drug Court Participants' (2009) 48(3) Journal of Offender Rehabilitation 167, 169-170.

⁸⁴ Guzmán Rodríguez (n 29) 5.

⁸⁵ Gavin and Kawalek (n 32) 5; Informal Expert Working Group On Drug Treatment Courts (n 21) 16.

⁸⁶ Defining Drug Courts: The Key Components (n 57) 5.

⁸⁷ King and Pasquarella (41) 4; Blick (n 31) 9.

⁸⁸ Blick (n 31) 10.

⁸⁹ Guzmán Rodríguez (n 29) 8.

⁹⁰ Peter Finn and Andrea K. Newlyn, 'Miami Drug Court Gives Drug Defendants a Second Chance' (1994) 77(5) Judicature 268, 269.

⁹¹ Leticia Gutierrez and Guy Bourgon, 'Drug Treatment Courts: A Quantitative Review of Study And Treatment Quality' (2009) Public Safety Canada 3. <<https://www.publicsafety.gc.ca/cnt/rsrccs/pblctns/2009-04-dtc/2009-04-dtc-eng.pdf>> 14 Ocak 2024; Rempel, Maurandi, Raine, Spadafore, Lambson and Cooper (n 48) 12, 13.

ekonomik ve sağlık alanındaki pek çok problemin çözümünde yardımcı olmak için olanak ve programlar sunulmaktadır.⁹² Temel amaç bağımlının topluma yeniden kazandırılması olan bu sosyal hizmetlerin yeterli düzeyde sunulması oldukça önemlidir. Ancak bütçe gibi kısıtlar nedeniyle yeterli sosyal desteğin sağlanmadığı uygulamalar da söz konusudur.⁹³

İlk kez 1995 yılında faaliyete başlayan çocuk uyuşturucu tedavi mahkemeleri ise yetişkin mahkemelerine nazaran bazı ilave özelliklere sahiptir. ABD’de Çocuk Uyuşturucu Mahkemeleri Uygulama Stratejileri isimli 2003 tarihli yayında, Adalet Bakanlığı ile Ulusal Uyuşturucu Mahkemesi Profesyonelleri Birliği tarafından ilan edilen 10 temel bileşene bazı eklemeler yapılmıştır. Buna göre çocuk mahkemelerindeki tedavi ergenlerin gelişimsel ihtiyaçlarına, cinsiyet ve kültürlerine göre uyarlanmalıdır. Bu mahkemelerde aile değerli bir bileşen olarak tanınmalı ve aileye odaklanılmalıdır.⁹⁴

Çocuklar açısından ailelerin, akran grubunun, okul ve toplumun dâhil edildiği, çocuğun madde bağımlılığından korunmasına dair çeşitli önlemlerin alındığı, çocuğun gelişimiyle ilgili beceri ve yeterliliklere odaklanıldığı bir tedavi süreci söz konusudur.⁹⁵ Bu programın belirlenmesinde çocuğun bağımlılık geçmişi, bedeni ve ruhi sağlığı, ailesi, eğitim durumu, akran ilişkileri, kişisel becerisi, boş zaman aktiviteleri gibi pek çok unsur değerlendirilmektedir.⁹⁶

E- Katılımcının Denetlenmesi, Ödül ve Ceza Sistemi ile Programın Sonlandırılması

Uyuşturucu tedavi mahkemesi programlarında katılımcılar, etkili bir şekilde denetlenmektedir. Buna göre katılımcının tedavi koşullarına uygun hareket edip etmediği, program sürecinde uyuşturucu kullanıp kullanmadığının tespiti için periyodik ve rastgele testler yapılmakta, belirli ve sık aralıklarla yapılan duruşmalarda mahkemece durum değerlendirilmektedir.⁹⁷ İdrar testlerinin rastgele ve sık yapılması, katılımcının madde kullanımını buna göre ayarlayamamasını sağlamakta ve testi geçmeye dönük hileli davranışlarda bulunmasını engellemektedir.⁹⁸

Tedavi programlarında her katılımcının ilerleyişi, adli ve sağlık personelinin yanında hâkim tarafından değerlendirme duruşmalarında bizzat ele alınmaktadır.⁹⁹ Hâkim bağımsız ve tarafsız yargı yetkisinin yanında tedavi sürecinin denetim ve gözetimi ile bu sürece uyumun teşvikinde aktif görev almaktadır.¹⁰⁰ Çocuk uyuşturucu tedavi mahkemelerinde bağımlı çocukların yanında ebeveynlerinin de değerlendirme duruşmalarına katılmaları sağlanmaktadır.¹⁰¹ Yapılan farklı araştırmalarda test ve duruşmaya dayalı bu denetim usullerinin etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.¹⁰²

Hâkimin değerlendirme duruşmalarında katılımcılara daha fazla süre ayırdığı, uyuşturucu testlerinin haftada en az iki kez yapılarak sonuçlarının kırk sekiz saat içinde değerlendirildiği, bağımlının programda başarı göstermesi için en az son 90 gün boyunca yapılan testlerinin pozitif çıkmamasının arandığı tedavi programlarının başarısının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.¹⁰³

Tedavi sürecinde yapılan testler ve duruşmalarda tedaviye uyumsuzluk gösterdiği, mahkemece belirlenen kurallara uygun davranmadığı tespit edilen katılımcılar için sözlü uyarı, uyum haftasının kaybı, kamu hizmetlerinde çalışma, test ve duruşmaların sıklaştırılması ile birkaç günlük hapis cezası gibi farklı geçici yaptırımlar uygulanmaktadır. Bu süreçteki en ağır yaptırım ise failin programdan çıkarılmasıdır.¹⁰⁴ Bu yaptırımlar uygulanmadan önce katılımcıların görüşlerinin alınması tavsiye edilmektedir.¹⁰⁵

Kurallara uyan katılımcılar, sözlü övgü, başarı sertifikası, ücretsiz ulaşım, sinema veya maç bileti, mali cezalarda indirim ve sair bazı ekonomik avantajlar sağlanması gibi farklı şekillerde ödüllendirilmektedir.¹⁰⁶ Bu ödül ve ceza sisteminin etkin ve öngörüldüğü şekilde uygulandığı programların katılımcının motive edilmesi açısından daha başarılı olduğu ifade edilmektedir.¹⁰⁷

Hakkındaki ceza davası veya hükmedilen ceza uyuşturucu tedavi mahkemesi programı sayesinde ertelenmiş olan katılımcılar, tedavi programını başarıyla tamamladıklarında haklarındaki ceza davası düşürülmekte veya hükmedilen ceza ortadan kaldırılmakta ya da bu cezada indirim yapılmaktadır. Tedavinin başarısız olması halinde ise fail cezalandırılmaktadır.¹⁰⁸

⁹² Belenko (n 29) 5; Carey, Mackin and Finigan (n 28) 37; Logsdon, Antle and Kamer (n 65) 54, 55; Oo (n 8) 78

⁹³ Guzmán Rodríguez (n 29) 8.

⁹⁴ Matthew L Hiller, Steven Belenko, Michael Dennis, Barbara Estrada, Chelsey Cain, Juliette R. Mackin, Raanan Kagan and Lauren Pappacena, ‘The impact of Juvenile Drug Treatment Courts (JDTC) implementing Federal Evidence-Based Guidelines on recidivism and substance use: multisite Randomized Controlled Trial (RCT) and Regression Discontinuity (RDD) Designs’ (2021) 9(1) Health and Justice 1, 2.

⁹⁵ Kimbrough (n 65) 16.

⁹⁶ Kimbrough (n 65) 18.

⁹⁷ Belenko (n 29) 5.

⁹⁸ Marlowe (n 73) 4.

⁹⁹ King and Pasquarella (41) 12; Hora and Stalcup (n 9) 750.

¹⁰⁰ Hora and Stalcup (n 9) 772.

¹⁰¹ Kimbrough (n 65) 12.

¹⁰² Belenko (n 29) 12; Hora and Stalcup (n 9) 763.

¹⁰³ Carey, Mackin and Finigan (n 28) 24.

¹⁰⁴ Guzmán Rodríguez (n 29) 8; Stacy L. Cook, ‘Observations of a Drug Court Judge’, (2017) 29(4) Federal Sentencing Reporter Published by University of California Press 211, 211.

¹⁰⁵ Informal Expert Working Group On Drug Treatment Courts (n 21) 16.

¹⁰⁶ Cook (n 105) 211; Hora and Stalcup (n 9) 776.

¹⁰⁷ Mitchell, Wilson, Eggers and MacKenzie (n 48) 37.

¹⁰⁸ Guzmán Rodríguez (n 29) 1; Belenko (n 29) 5; Eaglin (n 31) 603.

F- Uyuşturucu Tedavi Mahkemelerinin Başarısına Dair Değerlendirmeler

Uyuşturucu tedavi mahkemelerinin bazı temel benzerlikleri olsa da farklı uygulama biçimleri söz konusudur. Bu modellerin hepsinin aynı derecede başarılı olamaması da bu farklılığın tabii bir neticesidir. Ancak uyuşturucu tedavi mahkemelerinin içerdiği tedavi ve denetim mekanizması ile sunduğu sosyal olanaklar sayesinde uyuşturucu bağımlılığının ve uyuşturucu kullanımına bağlı suçların azaltılması ile cezaevlerindeki kalabalıklaşmanın ve mükerrer suçluluğun engellenmesi konularında faydalı olduğu ve bu yöntemin daha az yatırım gerektirmesi nedeniyle maliyet ve fayda açısından olumlu neticeler sağladığı genel olarak savunulmaktadır.¹⁰⁹ Bu mahkemelere dair zikredilen hususların fiili durumla ne ölçüde bağdaştığının tespiti için modelin uygulandığı ülkelerdeki araştırma neticelerinin incelenmesi önemlidir.

Uyuşturucu tedavi mahkemelerinin zikredilen ilk faydası, uyuşturucu bağımlılığı ve buna bağlı suçların işlenmesinin azaltılması ile cezaevlerindeki kalabalıklaşmanın ve mükerrer suçluluğun engellenmesine ilişkindir. Buna dair pek çok araştırma söz konusudur. ABD’de yapılan çalışmalarda suç ve madde bağımlılığı arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu, tutuklanma sırasında yasa dışı uyuşturucu testi pozitif çıkan yetişkin erkek tutukluların oranının bazı eyaletlerde %50, bazılarında ise %77’ye kadar çıktığı tespit edilmiştir. Yine cezaevindeki mahkûmların %68’inin cezaevine kabul edilmelerinden önceki yıl içinde madde bağımlısı oldukları bildirilmektedir.¹¹⁰

Tedavi gören bağımlıların tedaviden önceki 12 ay ile tedaviden sonraki 12 ay arasındaki suç faaliyetlerinin mukayese edildiği bir çalışmada, uyuşturucu satma oranının %78, mağaza hırsızlığının %82, yasa dışı faaliyetlerden gelir elde etmenin %48, tutuklama oranının %64 oranında azaldığı tespit edilmiştir.¹¹¹ Kuzey Caroline eyaletinde yapılan bir diğer çalışmada 2002 yılından beri uyuşturucu tedavi mahkemesinin bulunduğu Orange şehri ile bu mahkemenin faaliyet göstermediği Rowen şehri karşılaştırılmıştır. Çalışma neticesinde, Rowen’da uyuşturucu kullanımı ile buna bağlı ölümler, suçlar ve hapsedilme oranının Orange şehrine göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmış¹¹² ve Kuzey Caroline eyaletinde uyuşturucu tedavi mahkemesi sayısının artırılması önerilmiştir.¹¹³

Dublin’de yapılan çalışmada ise uyuşturucu tedavi mahkemelerinin tekrar suç işleme oranını %75’in üzerinde azalttığı tespit edilmiştir.¹¹⁴ Benzer şekilde ABD’nin Delaware, Kaliforniya¹¹⁵ ve New York¹¹⁶ eyaletlerindeki bazı uyuşturucu mahkemelerinde ve Avustralya’da¹¹⁷ yapılan farklı çalışmalarda tedaviyi başarıyla tamamlayanların suçta tekrür oranlarının oldukça düşük olduğu tespit edilmiştir. Avustralya’da yapılan çalışmalarda uyuşturucu tedavi mahkemelerinin 15 yıl gibi uzun bir dönemdeki etkisi de ölçülmüştür. Buna göre önemli sabıka geçmişi ve uyuşturucu bağımlılığı olan kişilerde dahi modelin uzun vadede kalıcı etkilere yol açma potansiyeli söz konusudur. Yapılan bu çalışmada, uyuşturucu tedavi mahkemelerinin uzun dönemde tutuklanma oranını yüzde %32,4, hırsızlık suçlarının işlenmesini %40,5, uyuşturucu suçlarının işlenmesini ise %25,5 oranında azalttığı tespit edilmiştir.¹¹⁸

Uyuşturucu tedavi mahkemelerindeki tedavi süresinin 8 ila 16 ay arasında sürdüğü programlar, tekrar suç işleme oranlarını azaltması açısından daha başarılı bulunmaktadır. Yine, hüküm öncesi yani bağımlı hakkındaki kovuşturmanın ertelendiği modelin de alternatiflerine göre daha etkili olduğu tespit edilmiştir.¹¹⁹ Mahkemelerin başarısındaki bir diğer önemli ölçüt iş yüküdür. Dava yükünün fazla olmadığı programlar daha başarılı sonuçlar vermektedir.¹²⁰

Uyuşturucu tedavi mahkemeleri maliyet açısından, geleneksel ceza adaleti sistemine nazaran avantajlı bulunmaktadır.¹²¹ Uyuşturucu tedavi mahkemeleri mali açıdan genel olarak kamu kaynaklarından finansa edilse de bazı uygulamalarda katılımcılardan ödeme gücü nazara alınarak ücret tahsil edilmektedir. Bu sayede program mali açıdan kısmen kendi kendine yetebilir hale getirilmektedir.¹²²

¹⁰⁹ Guzmán Rodríguez (n 29) 8; Belenko (n 29) 12; Moore (n 23) 15-16; Meyer and Ritter (n 62) 179; Marlowe (n 73) 1; Mitchell, Wilson, Eggers and MacKenzie (n 48) 33; Dangrean and Serlippens (n 45) 106; Lisa S. Nored and Philip E. Carlan, ‘Success of Drug Court Programs: Examination of the Perceptions of Drug Court Personnel’ (2008) 33(3) Criminal Justice Review 329, 338.

¹¹⁰ Michael W. Finigan, Shannon M. Carey and Anton, Cox, ‘Impact of a Mature Drug Court Over 10 Years of Operation: Recidivism and Costs (Final Report)’ (2007) NPC Research 2. <<https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/grants/219225.pdf>> 14 Ocak 2024

¹¹¹ ibid 2.

¹¹² Calus (n 51) 29-30.

¹¹³ Calus (n 51) 35.

¹¹⁴ Cooper, Franklin and Mease (n 56) 8.

¹¹⁵ Belenko (n 29) 17.

¹¹⁶ Blick (n 31) 11.

¹¹⁷ Don Weatherburn, Steve Yeong, Suzanne Poynton, Nikky Jones and Michael Farrell, ‘Long-term effect of the NSW Drug Court on Recidivism’ (2020) (Crime and Justice Bulletin No. 232) NSW Bureau of Crime Statistics and Research 2.<<https://www.bocsar.nsw.gov.au/Publications/CJB/2020-The-Long-term-effect-of-the-NSW-Drug-Court-on-recidivism-CJB232.pdf>> 14 Ocak 2024 ; Mitchell, Wilson, Eggers and MacKenzie (n 48) 27.

¹¹⁸ Brook Kearley, ‘Long Term Effects Of Drug Court Participation: Evidence From A 15- Year Follow-Up Of A Randomised Controlled Trial’ (thesis, Faculty of the Graduate School of the University of Maryland 2017) 89-91. <<https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/grants/251117.pdf>> 14 Ocak 2024

¹¹⁹ Guzmán Rodríguez (n 29) 9.

¹²⁰ Carey, Mackin and Finigan (n 28) 22, 23.

¹²¹ Guzmán Rodríguez (n 29) 9; Belenko (n 29) 11; Meyer and Ritter (n 62) 179. 180; Informal Expert Working Group On Drug Treatment Courts (n 21) 23.

¹²² Finn and Newlyn (n 90) 270.

ABD’de yapılan bir çalışmada uyuşturucu mahkemelerinde harcanan her 1,00 ABD Doları karşılığında ceza adaleti sistemine ortalama 2,21 ABD Doları doğrudan fayda sağlandığı, her katılımcı başına da 3.000 ila 13.000 ABD Doları arasında tasarruf edildiği sonucuna ulaşılmıştır.¹²³ 2023 tarihli bir raporda uyuşturucu tedavi mahkemelerinin geleneksel ceza adaleti sistemine nazaran kişi başına 5.680 ila 6.208 ABD Doları tasarruf sağladığı ifade edilmektedir.¹²⁴ Daha eski muhtelif çalışmalarda da bağımlıların cezalandırılmasının uyuşturucu tedavi mahkemeleri vasıtasıyla tedavi edilmelerine nazaran çok daha maliyetli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.¹²⁵ Denver Uyuşturucu Mahkemesi’nde yapılan çalışmada, mahkemede uygulanan tedavi programlarının hapsedilmeye nazaran yıllık 1,8 ila 2,5 milyon dolar tasarruf sağladığı neticesine ulaşılmıştır.¹²⁶

Uyuşturucu tedavi mahkemelerinin hapsedmeye alternatif olması nedeniyle bağımlının temel haklarını kullanabilmesi ve topluma yeniden kazandırılması açısından olumlu olduğu genel kabul görmektedir.¹²⁷ Uyuşturucu tedavi mahkemesi modeliyle, ceza adaleti sistemi içindeki çeşitli kurum, personel ve halk sağlığı sistemi arasındaki irtibat sağlanmakta ve toplumla iş birliği teşvik edilmektedir. Bu yönüyle suçluların ihtiyaç duydukları tedavi ve sosyal hizmetlerin tespiti ve sunumunda oldukça önemli bir yöntemdir.¹²⁸ Bu mahkemelerde uygulanan programlar, katılımcılarının aile ilişkileri, istihdam oranları ve yıllık gelirlerine de olumlu etki sağlamaktadır.¹²⁹ ABD’de yapılan bir araştırmada tedavi programını başarıyla tamamlayan kişilerin %78’inin mevcut işlerini koruduğu veya iş buldukları tespit edilmiştir.¹³⁰

G- Uyuşturucu Tedavi Mahkemelerine Yöneltilen Eleştiriler

Uyuşturucu tedavi mahkemelerinin tasarım ve uygulanma biçimi ile modelin esasına yönelik birtakım eleştiri ve öneriler söz konusudur. İlk eleştiri uyuşturucu tedavi mahkemesi modelinde bağımlılığın bir halk sağlığı sorunu olarak değil, bir ceza adaleti sistemi sorunu olarak değerlendirilmesidir. Bu durum uyuşturucu kullanımının nedenlerine odaklanılmasını engellemektedir. Uyuşturucu tedavi mahkemelerinde kabul edilen ödül ve ceza sisteminde muhatabın rasyonel davranması beklenmektedir. Ancak bağımlılığın ileri boyutta olduğu yani sağlık sorununun ciddi olduğu vakalarda, bağımlının rasyonel davranması yani tedavi sürecine riayet etmesi de zorlaşmaktadır. Bu itibarla bedeni ve ruhi açıdan daha iyi durumda olan bağımlılar açısından uyuşturucu tedavi mahkemelerinin başarı oranı daha yüksek olacaktır.¹³¹

İkinci eleştiri ise uyuşturucu tedavi mahkemesi tedavi programlarına erişimin adaletli olmadığına yöneliktir. Mahkemeler genellikle düşük seviyeli suçlarla itham edilen kişilerin tedavisinde görev almaktadır. Mahkemelerin daha kolay ve sonuç alabilecekleri davalara odaklanmaları ve bu doğrultuda katı ölçütler benimsenmesi nedeniyle tedaviye ihtiyaç duymasına rağmen daha ağır vakalar programa kabul edilmemektedir.¹³²

Uyuşturucu tedavi mahkemeleri eşitlik ilkesini ihlal ettiği gerekçesiyle de eleştirilmektedir. Buna göre aynı suçu işleyen ve tedaviye kabul edilen kişilerin aksine, tedavi programına kabul edilmeyen kişilerin olağan ceza adaleti sistemine tabi olmalarının aynı haksızlık karşısında farklı sonuç çıkmasına yol açtığı ileri sürülmektedir. Genellikle ekonomik açıdan zayıf konumda olan ve toplumun dışlanan kesimi olan azınlıkların bu mahkemelere erişiminin kısıtlı olduğu da ifade edilmektedir. Örneğin, ABD’de Afrikalıların beyazlara oranla uyuşturucu nedeniyle tutuklanma oranının çok daha fazla olduğunu tespit edilmiştir. Bunun nedenlerinden biri Afrikalıların beyazlara göre sabıka kayıtlarının daha fazla olması nedeniyle programa kabule dair uygunluk ölçütünü sağlayamamalarıdır. Bu kişiler programa kabul edilmeleri halinde de beyazlara göre programdan atılma oranları daha yüksektir. Ancak bu durum kültürel farklılıkları gözetken farklı programların sunulmaması, ekonomik yoksunluklar ve etnik kökene dayalı danışmanlık sağlanamaması nedenlerinden kaynaklanmaktadır.¹³³

Mahkemede uygulanan ödül ve ceza sisteminin bir parçası olan ara yaptırımlar nedeniyle hapsedilen sürelerin, katılımcıların tedavi programına girmemeleri halinde alacakları hapis cezasını geçebildiği ifade edilerek bu durum da eleştiri konusu yapılmaktadır.¹³⁴

Ülkelerdeki kapasite sorunu nedeniyle programa alınan tüm katılımcılara aynı kalitede tedavi olanağının sunulmaması ve bu nedenle hizmet alınan özel kuruluşların da her zaman bilimsel temelli tedavi programlarını uygulamamaları eleştirilmektedir. Bu kapasite sorununun temelinde finansman eksikliğinin olduğu, yeterli finansmanın ve personelin bulunmadığı hallerde uyuşturucu tedavi mahkemelerinin başarılı olamayacağı belirtilmektedir. Uyuşturucu tedavi mahkemelerinin hedeflerine ulaşabilmesi için

¹²³ Marlowe (n 73) 3.

¹²⁴ U.S. Department of Justice Office of Justice Programs, Drug Treatment Courts, (2023) 1. <<https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/238527.pdf>> 14 Ocak 2024

¹²⁵ Belenko (n 29) 15, 16; Finn and Newlyn (n 90) 270.

¹²⁶ Meyer and Ritter (n 62) 181.

¹²⁷ Guzmán Rodríguez (n 29) 9.

¹²⁸ Belenko (n 29) 21.

¹²⁹ Marlowe (n 73) 2.

¹³⁰ Meyer and Ritter (n 62) 184.

¹³¹ Guzmán Rodríguez (n 29) 10.

¹³² Guzmán Rodríguez (n 29) 11.

¹³³ Gaba, Lovette, Pridgen, Taylor, Woodward, Rosal, Anderson and Smelson (n 28) 2; Guzmán Rodríguez (n 29) 10-11.

¹³⁴ Guzmán Rodríguez (n 29) 11.

yeterli fon ve kaynaklar ile güçlü ve erişilebilir bir tedavi sistemine sahip olması gerekmektedir. Aksi halde bu sistemin ceza adaleti sistemi üzerinde menfi yönde etkileri de ortaya çıkabilir.¹³⁵

H- Uyuşturucu Tedavi Mahkemelerinin Bulunduğu Bazı Ülkeler

1- Kanada

ABD dışındaki ilk uyuşturucu tedavi mahkemesi Aralık 1998'de Kanada'nın Toronto şehrinde kurulmuştur.¹³⁶ Bu başlangıç öncesinde 1969'da Kanada Hükümeti tarafından oluşturulan Ledain Komisyonu'nun Kanada'daki madde bağımlılığı ile ilgili yaptığı çalışmada, yüz binlerce Kanadalı'nın uyuşturucu nedeniyle mahkûm olması nedeniyle cezai yaptırımlara alternatiflerin aranması tavsiyesinde bulunulduğu; 1987'de Kanada Uyuşturucu Stratejisi'nin uygulamaya konularak, uyuşturucu kullanımının azaltılması amacıyla tedavi ve önleme programları için fon tahsis edildiği; 1988'de Kanada Madde Bağımlılığı Merkezi'nin kurulduğu ve 1996'da Kontrollü İlaç ve Maddeler Kanunu'nun kabul edildiği anlaşılmaktadır.¹³⁷ Kanada'daki bu çabalar, ülkedeki uyuşturucu suçlarının artışı ile ilgilidir. Zira Kanada'da uyuşturucu suçlarına dair tutuklama ve mahkûmiyetlerin yüksek rakamlara ulaştığı belirtilmektedir.¹³⁸

Dört yıllık bir pilot proje olarak tasarlanan uyuşturucu tedavi mahkemesinde, adalet bakanlığı, baro, halk sağlığı, bağımlılıkla mücadele birimi, cezaevi ve mahkeme temsilcileri dâhil pek çok paydaşın iş birliği içinde çalıştığı anlaşılmaktadır.¹³⁹ Bu kapsamda Bağımlılık ve Akıl Sağlığı Merkezi tarafından ABD'deki uyuşturucu tedavi mahkemesi programlarına benzer şekilde, katılımcıların değerlendirilmesi, tedavisi ve sonrasına dair bir program oluşturulmuştur. Programa göre uyuşturucu mahkemesindeki bir kişinin tahmini program maliyeti 4.500 ABD Doları iken, uyuşturucu suçlusunun hapsedilmesinin maliyeti yaklaşık olarak 47.000 ABD Dolarıdır.¹⁴⁰

Kanada'da uyuşturucu tedavi mahkemelerinin kabulü, uyuşturucu bağımlılığının salt ceza adaleti sorunu olmadığı, önemli bir halk sağlığı ve toplumsal sorun olduğu inancına dayanmaktadır. Bu açıdan uyuşturucu tedavi mahkemeleri, uyuşturucu bağımlılarının hapisle cezalandırılmaları yerine yanlış davranışlarının sorumluluğunu üstlenerek bu davranışları düzeltip uyuşturucu kullanmayı bırakmalarını yani tedavi edilmelerini amaçlamaktadır.¹⁴¹

Kanada'nın farklı eyaletlerinde uyuşturucu tedavi mahkemeleri bulunmaktadır. Yargı çevreleri farklı olan mahkemelerin yapısı ve programları da farklılık içermektedir. Ancak tüm bu mahkemeler genel bazı özellikler ve tedavi süreçlerine sahiptir. Kanada'da hem hüküm öncesi hem de hüküm sonrası tedavi modeli uygulanmaktadır. Uyuşturucu tedavi mahkemesine kabul süreci bağımlıların resmi başvuruları ile başlamaktadır. Başvuru üzerine bağımlının tedavi programına kabul edilmeye dair ölçütleri karşılayıp karşılamadığına dair Kanada Başsavcılığı tarafından bir değerlendirme yapılmaktadır. Bu kapsamda itham olunan suçun uyuşturucu bağımlılığı tesirinde işlenmesi ve bazı istisnalar dışında ikrar edilmesi gerekli görülmektedir.¹⁴² İtham olunan suçun şiddet içermemesine dair gereklilik de söz konusuysen, 02.01.2024 tarihli değişiklikle daha önce şiddet suçlarından mahkûm olanların program kapsamından doğrudan çıkarılmamaları benimsenmiştir.¹⁴³

Başvuru koşullarını sağladığı tespit edilen kişiler, tedavi görevlileri tarafından yapılan görüşme ve değerlendirme neticesinde mahkemeye sevk edilmektedirler. Talebin mahkemece kabulüyle program başlamakta, reddi halinde ise dava normal mahkeme sürecine iade edilmektedir. Programa kabul edildikten sonra, katılımcılar düzenli olarak duruşmaya çıkmakta, rastgele ve sık uyuşturucu testlerine tabi tutulmakta ve planlanmış tedavi sürecine katılmaktadırlar. Program genellikle 12 ila 18 ay devam etmektedir. Bu programı başarıyla tamamlayan katılımcılar hakkındaki suçlamaların geri çekilmesi veya ertelenmesi ya da cezaların azaltılması söz konusudur.¹⁴⁴

¹³⁵ Guzmán Rodríguez (n 29) 12.

¹³⁶ Lisa Strauss, 'U.S. Drug Court: A Building Block for Canada' (2002) 8(2) ILSA Journal of International & Comparative Law 685, 686.<<https://nsuworks.nova.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1382&context=ilsajournal>> 20 Ocak 2024; Paul Bentley and Kofi Barnes, 'Basic Principles of Drug Treatment Courts: The Judicial Component. The Canadian Experience and Lessons Learned' in Caroline S. Cooper/Anna M. Chisman/Antonio L. Maurandi (eds), *Drug Treatment Courts: An International Response to Drug Dependent Offenders*, (Organization of American States 2013), 32. <<https://www.american.edu/spa/news/upload/oas-final-9-6-13-csc.pdf>> 6 Ocak 2024; Daniel Werb, Richard Elliott, Benedikt Fischer, Evan Wood, Julio Montaner and Thomas Kerr, 'Drug Treatment Courts in Canada: An Evidence-Based Review' (2007) 12(2-3) HIV AIDS Policy Law Review 12, 13.

¹³⁷ Strauss (n 137) 696-697; Dias (n 19) 11.

¹³⁸ Strauss (n 137) 698.

¹³⁹ Bentley and Barnes (n 137) 45; John Weekes, Rebecca Mugford, Guy Bourgon and Shelley Price, "Drug Treatment Courts FAQs" (2007) Canadian Centre on Substance Abuse 2. <<https://ccsa.ca/sites/default/files/2019-05/ccsa-011348-2007.pdf>> 14 Ocak 2024

¹⁴⁰ Strauss (n 137) 700.

¹⁴¹ Bentley and Barnes (n 137) 45-46.

¹⁴² Public Prosecution Service of Canada, '6.1 Drug Treatment Courts' <ppsc-sppc.gc.ca> 14 Ocak 2024

¹⁴³ Public Prosecution Service of Canada, 'Changes To Ppsc's Eligibility Criteria For Drug Treatment Court Programs' <https://ppsc-sppc.gc.ca/eng/nws-nvs/2024/02_01_24.html> 14 Ocak 2024

¹⁴⁴ Government Of Canada, 'Drug Treatment Court Funding Program' <<https://www.justice.gc.ca/eng/fund-fina/gov-gouv/dtc-ttt.html>> 14 Ocak 2024; Weekes, Mugford, Bourgon and Price (n 140) 3-4.

2- Avustralya

Avustralya’da 1998 yılında Uyuşturucu Mahkemeleri Kanunu¹⁴⁵ kabul edilmiştir. Böylece Avustralya’nın ilk uyuşturucu mahkemesi Yeni Güney Galler eyaletinde göreve başlamıştır. Halen Yeni Güney Galler eyaletinin Parramatta, Toronto, Sidney CBD ve Dubbo şehirlerinde dört uyuşturucu tedavi mahkemesi faaliyet göstermektedir.¹⁴⁶ Ülkenin diğer bazı eyaletlerinde de uyuşturucu tedavi mahkemesi modeli uygulanmaktadır.¹⁴⁷ Ülkede bazı eyaletlerde hüküm öncesi bazılarında ise hüküm sonrası model tercih edilmiştir.¹⁴⁸

Mezkûr kanun Yeni Güney Galler’de uyuşturucu mahkemelerinin kurulması, uyuşturucu suçlularının bu mahkemelere sevk ve tedavi programlarının uyuşturucu mahkemesi tarafından denetlenmesine dair düzenlemeler içermektedir. Kanunla tedaviye uygun kişilerin uyuşturucu bağımlılığının azaltılması ve toplumla yeniden bütünleşmesinin sağlanması ile bağımlıların madde gereksinimlerinden kaynaklı suç işlemelerinin azaltılması hedeflenmektedir. Tedavi programına kabul için kimlerin uygun olduğuna, kanunun birinci kısmının 5. maddesinde yer verilmektedir.¹⁴⁹ Maddeye göre kişinin, 1985 tarihli Uyuşturucu Maddelerin Kötüye Kullanımı ve Kaçakçılığı Kanunu’nun ikinci kısmının ikinci ayrımında düzenlenen (uyuşturucu madde imal, temin, ticaret vs.) suçlar ile cinsel saldırı ve şiddet içeren suçlarla itham edilmiyor olması; suçlu bulunması halinde hapis cezasına mahkûmiyetinin yüksek bir olasılık olması; suçunu ikrar etmesi veya suçunu kabul etme niyetinde olduğunu belirtmesi; yasaklanmış uyuşturucu madde kullanımına bağımlı olması ve yönetmelikte belirtilen diğer şartları taşıması gerekmektedir. Yönetmelikle de bağımlının ikamet yerine dair kısıtlamalar ile tedavi programına riayet etmesine engel derecede akıl hastalığının bulunmaması gerektiği ölçütü getirilmiştir.¹⁵⁰

Yeni Güney Galler’deki uyuşturucu mahkemelerinde, bağımlılara tedavilerinin yanında barınma, eğitim, istihdam gibi alanlarda sosyal hizmetler sunularak, topluma yeniden kazandırılmalarına çabalanmaktadır. Bu faaliyetler kapsamında diğer devlet kurumları, sivil toplum kuruluşları, sosyal yardım kuruluşları ve hayır kurumlarıyla iş birliği yapılmaktadır. Uyuşturucu mahkemelerinde disiplinler arası bir çalışma gerçekleştirilmektedir. Uyuşturucu mahkemesi hâkimi, katılımcıları denetlemek ve izlemek için iş birliği içinde çalışan ve onların rehabilitasyonları için tedavi ve destek sağlayan ekibe liderlik etmektedir. Bu ekipte savcılık, polis, adli yardım birimi, infaz birimi, adalet ve ruh sağlığı birimi, yerel sağlık birimleri temsilcileri yer almaktadır.¹⁵¹

Uyuşturucu mahkemesi programının başlaması için öncelikle ölçütlere uyan kişilerin bu mahkemelere sevkine karar verilmektedir. Akabinde bağımlılar bu amaçla kurulan özel merkezlerde gözetim altına alınmaktadır. Burada bağımlı öncelikle detoksifikasyona tabi tutulmakta, ardından da adli tıp ve yerel sağlık birimleri iş birliği ile gereksinimine uygun tedavi programları tanzim edilerek mahkemeye sunulmaktadır. Sonrasında bağımlı, suç ikrarının doğrulanması amacıyla mahkeme huzuruna çıkarılmaktadır. Mahkemece yapılan duruşmada hakkında cezaya hükmedilmekte ancak bu ceza uygulanacak program nedeniyle tehir edilmektedir. Bağımlı kişi, mahkeme tarafından belirlenen tedavi olma, test yaptırma, yatılı rehabilitasyona girme, zorunlu ikamet, rapor sunma gibi tedavi koşullarını yerine getirmek üzere serbest bırakılmaktadır. Salıverilen kişi açısından program başlamakta ve katılımcı olarak kabul edilmektedir.¹⁵²

Program asgari süresi 12 aydır. Program, bilimsel tedavi, sosyal destekler, mahkemece belirlenen kurallara riayet, düzenli idrar testleri, mahkemeye rapor sunma ve infaz birimi denetimlerini içermektedir. Program süresi içinde tamamlanması gereken üç aşama vardır. İlk aşama en az üç aydan oluşmaktadır. Bu aşamada katılımcıların uyuşturucu kullanımını azaltması, fiziksel ve zihinsel sağlıklarını iyileştirmesi, bağımlılık tedavisine başlaması ve suça karışmaması gerekmektedir. Katılımcılar, haftada en az üç kez gözetim altında idrarda uyuşturucu testine tabi tutularak ve haftada en fazla iki kez mahkemeye rapor vererek denetlenmektedirler. İkinci aşama ise en az dört aydan oluşmaktadır. Bu aşamada katılımcıların uyuşturucu ve suçtan uzak kalması, sağlıklı olmaları, ev ve sosyal çevrelerinin istikrara kavuşturulması ile iş ve yaşam becerilerini geliştirilmesi hedeflenmektedir. Katılımcıların haftada iki kez gözetim altında idrar uyuşturucu testine tabi tutulmaları ve iki haftada bir mahkemeye rapor vermeleri gerekmektedir. En az beş ay sürecek üçüncü aşamada da ilk kaide katılımcıların uyuşturucu ve suçtan uzak kalmalarıdır. Bu safhada katılımcıların sabit bir ikamet edinmeleri, iş bulmaları veya istihdama hazır olmaları için eğitim almaları ve diğer bazı olumlu faaliyetlerle meşgul

¹⁴⁵ <<https://legislation.nsw.gov.au/view/whole/html/inforce/current/act-1998-150>> 14 Ocak 2024

¹⁴⁶ Drug Court of New South Wales, ‘History’ <<https://drugcourt.nsw.gov.au/about-us/history.html>> 14 Ocak 2024

¹⁴⁷ Moore (n 23) 24; Avustralya’daki uyuşturucu tedavi mahkemeleri için bakınız: <<https://aija.org.au/publications-introduction/australasian-therapeutic-jurisprudence-clearinghouse/problem-solving-courts/drug-courts/>>; <<https://www.courts.qld.gov.au/courts/drug-court.>>

<<https://www.courts.sa.gov.au/going-to-court/court-locations/adelaide-magistrates-court/drug-court/>>;

<<https://drugcourt.nsw.gov.au/our-program.html>>;

<https://www.mcv.vic.gov.au/about_us/drug-court/>;

<<https://www.justice.govt.nz/courts/criminal/specialist-courts/alcohol-and-other-drug-treatment-court/>>;

<https://www.magistratescourt.tas.gov.au/about_us/criminal_division/drug_treatment_orders/>;

<https://www.magistratescourt.wa.gov.au/D/drug_court.aspx.> 14 Ocak 2024

¹⁴⁸ Informal Expert Working Group On Drug Treatment Courts (n 21) 26.

¹⁴⁹ <<https://legislation.nsw.gov.au/view/whole/html/inforce/current/act-1998-150>> 14 Ocak 2024

¹⁵⁰ Weatherburn, Yeong, Poynton, Jones and Farrell (n 118) 3.

¹⁵¹ <https://drugcourt.nsw.gov.au/documents/Drug_Court_NSW_Brochure_2023.pdf> 14 Ocak 2024

¹⁵² Drug Court New South Wales, ‘What is the Drug Court program?’ <https://drugcourt.nsw.gov.au/documents/Factsheet_-_What_is_the_Drug_Court_program.pdf> 14 Ocak 2024

olmaları gerekmektedir. Bu aşamanın denetimi kapsamında katılımcıların haftada iki kez gözetim altında idrarda uyuşturucu testine tabi tutulması ve ayda bir kez mahkemeye rapor vermesi gerekmektedir.¹⁵³

Katılımcıların bireysel olarak uyarlanmış bu üç aşamada ilerlemeleri için bazı hedeflere ulaşmaları gerekmektedir. Bu süreçte uyuşturucu mahkemesi hâkimi katılımcılığın programa uyumu ve ilerlemesi hakkındaki tüm bilgilere erişebilmektedir. Uyuşturucu mahkemesi, programın ihlali halinde, test ve rapor duruşmalarının sıklaştırılması, sokağa çıkma yasağı ve kısa hapis yaptırımları da dâhil olmak üzere, katılımcılara müeyyide uygulayabilmektedir. Programa uyumları halinde ise bazı kısıtlamaların azaltılmasına karar verilebilmektedir. Programın başarıyla neticelenmesi halinde de mahkeme nihai cezayı belirleyecektir. Mahkemece ilk cezanın kaldırılması ve başka bir ceza verilmesi ya da cezanın toplum içinde çektirilmesine karar verilebilecektir.¹⁵⁴

3- Meksika

Uyuşturucu tedavi mahkemelerinin faaliyet gösterdiği bir diğer ülke Meksika'dır. Meksika'da uyuşturucu kullanımı ve suç oranları arasında yakın bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır. 2011 yılı verilerine göre işlenen suçların %60'ında faillerin alkol veya uyuşturucu madde etkisinde olduğu, bu suçların çoğunun basit hırsızlık ve mala zarar verme gibi daha basit suçlar olduğu ifade edilmektedir. Yine 2012 yılındaki verilerde cezaevlerinde bulunan 242.174 mahkûmun %94'ünün uyuşturucu kullandığının tahmin edildiği, bu kimselerin çoğunluğunun da hırsızlık suçundan mahkûm oldukları belirtilmektedir.¹⁵⁵

Meksika'daki ilk uyuşturucu tedavi mahkemesi, 2009'da Nuevo Leon eyaletinin Guadalupe şehrinde pilot olarak kurulmuştur.¹⁵⁶ Geleneksel cezalandırma sisteminin uyuşturucu bağımlılarının rehabilitesinde başarı sağlamadığı, aksine uyuşturucu ticareti ve rüşvete yol açtığına dair veriler bu pilot uygulamanın başlamasında etkili olmuştur.¹⁵⁷ Pilot uygulamadan elde edilen başarı sonrasında ise yeni uyuşturucu tedavi mahkemeleri açılmıştır.¹⁵⁸

Uyuşturucu tedavi mahkemelerine dair pilot uygulamanın hazırlıkları kapsamında başta adalet ve sağlık olmak üzere farklı sektör ve birimlerin temsilcilerinin iş birliği içinde çalıştıkları anlaşılmaktadır. Bu ulusal iş birliğinin yanında uluslararası kongreler, ziyaretler, eğitimler ve çalışma toplantıları vasıtasıyla uluslararası düzeyde de verimli bir iş birliği sağlanmıştır.¹⁵⁹

Meksika'da uyuşturucu tedavi mahkemelerinde failin programa sevkine dair süreç hâkim, savcı veya müdafî tarafından başlatılabilmektedir.¹⁶⁰ Programın işlerlik kazanabilmesi için ilk şart, uyuşturucu madde etkisi altındayken veya uyuşturucuyu elde etmek amacıyla işlenen suçun en fazla sekiz yıl hapis cezası gerektirmesidir.¹⁶¹ Bunun yanında suçun örgüt faaliyeti kapsamında bulunmaması, ciddi şiddet içerikli olmaması ve silahla işlenmemesi gerekmektedir. Aile içi şiddet vakaları açısından ise mağdurun rızası aranmaktadır.¹⁶²

Mezkûr şartların sağlandığı durumlarda failin uyuşturucu bağımlısı olduğunun ve suç ile bu bağımlılık arasındaki bağlantının tespit edilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda mahkemece koordinatör aracılığıyla failin bağımlılık ve tedavisine dair bir tahkikat yapılmaktadır. Tahkikat kapsamında, testlerden de istifade edilerek failin bağımlılığının tespiti; faille ön görüşme yapılması ve tedavi yönteminin belirlenmesi; failin sosyal, ailevi, eğitim ve istihdam durumunu içeren bir sosyolojik araştırmanın gerçekleştirilmesi söz konusudur.¹⁶³

Araştırma kapsamında, katılımcı adayları tedavi merkezinde detaylı bir taramaya tabi tutulmaktadır. Fail hakkındaki bu klinik değerlendirme beş farklı başlığı içermektedir. Öncelikle katılımcı adayları çeşitli formlar ve değerlendirme belgelerini doldurmaktadır. Bu belgelerde faille ilişkin yaş, cinsiyet, meslek, istihdam ve okul durumu; geçmişte ve mevcutta tercih edilen uyuşturucular; alkol bağımlılığı olup olmadığı ve varsa seviyesi ile yaşam memnuniyetlerine dair kapsamlı sorular yer almaktadır. İkinci olarak, fail psikolojik geçmişi, alkol/uyuşturucu bağımlılık geçmişi, öfke durumu, aile sorunları, iş ve okul durumu, önceki tedavi durumu ve psikolojik teşhisleri ile tedavi ihtiyaçlarını keşfetmeyi amaçlayan bir psikolojik değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Üçüncü aşamada failin aile üyeleri ile görüşme gerçekleştirilmektedir. Akabinde sosyal hizmet uzmanı tarafından katılımcı adayının barınma, eğitim ve istihdam ihtiyaçları ve aile yapısını kapsayan bir değerlendirme yapılmaktadır. Son olarak ise bağımlılığın psikiyatrik sorunları veya semptomları, ailede psikiyatrik sorun geçmişi, uyuşturucu kullanımı, olası intihar riski, önceki hastaneye

¹⁵³ What is the Drug Court program? (n.153).

¹⁵⁴ <https://drugcourt.nsw.gov.au/documents/Drug_Court_NSW_Brochure_2023.pdf> 14 Ocak 2024

¹⁵⁵ Jesus Demetrio Cadena Montoya, Berenice Santamaría González and Luz M. García Rivas, 'Implementing a Drug Treatment Court: Two Experiences - A Top-Down Approach To Creating A Drug Treatment Court: The Case Of The State Of Nuevo León, Mexico' in Caroline S. Cooper/Anna M. Chisman/Antonio L. Maurandi (eds), *Drug Treatment Courts: An International Response to Drug Dependent Offenders*, (Organization of American States 2013), 109. <<https://www.american.edu/spa/news/upload/oas-final-9-6-13-csc.pdf>> 6 Ocak 2024

¹⁵⁶ ibid 112; Rempel, Maurandi, Raine, Spadafore, Lambson and Cooper (n 48) 21.

¹⁵⁷ Cadena Montoya, Santamaría González and García Rivas (n 156) 110.

¹⁵⁸ Rempel, Maurandi, Raine, Spadafore, Lambson and Cooper (n 48) 2.

¹⁵⁹ Cadena Montoya, Santamaría González and García Rivas (n 156) 111.

¹⁶⁰ Rempel, Maurandi, Raine, Spadafore, Lambson and Cooper (n 48) 21.

¹⁶¹ Cadena Montoya, Santamaría González and García Rivas (n 156) 115.

¹⁶² Rempel, Maurandi, Raine, Spadafore, Lambson and Cooper (n 48) 21.

¹⁶³ Cadena Montoya, Santamaría González and García Rivas (n 156) 115.

yatış veya diğer tedavileri, yaşam öyküsü, eğitim geçmişi, şiddet geçmişi gibi hususları içeren psikiyatrik bir değerlendirme yapılmaktadır.

Katılımcı adayı hakkındaki kapsamlı değerlendirmelerin ardından psikiyatrist, sosyal hizmet uzmanı ve psikologlardan oluşan ekip, adayın programa uygun olup olmadığı hususunda kanaat bildirmekte ve uygun görülenler için tedavi programı önermektedir.¹⁶⁴ Bu kanaat katılımcı adayının programı kabulü açısından uyuşturucu tedavi mahkemesinde tüm görevlilerle birlikte değerlendirilmektedir. Programa kabul edilen katılımcıların tedavi süreci, psikiyatri hastanesindeki özel birimde gerçekleştirilmekte ve çoğunlukta ayaktan tedavi içermektedir. Ancak bazı vakalarda yatarak tedavi de uygulanabilmektedir.¹⁶⁵

Uyuşturucu tedavisi mahkemesindeki program toplam 18 ay süren beş aşamadan oluşmaktadır. Aşamaların ilk dördü en az 12 şer hafta, son aşama ise 6 aydır. Bu aşamalarda katılımcı grup ve bireysel oturumlar, sosyal hizmet ve psikologların destekleri, eğitim faaliyetleri, psikiyatri destekleri ve ihtiyaç duyulan hallerde ilaç tedavileriyle desteklenmektedir. Süreçte testler, katılımcının ilerleme raporlarının değerlendirildiği duruşmalar ve denetimli serbestlik personeline yapılan ev ziyaretleri gibi yollarla katılımcı etkin bir şekilde denetlenmektedir.¹⁶⁶ Bu denetimler kapsamında programa riayet eden katılımcılar mahkeme salonu alkışları, müzeler veya kültür parklarına bilet sağlanması, tedavi merkezince sağlanan yiyecekler gibi farklı şekillerde ödüllendirilmektedir. Tedavi programının gerekleri başarıyla tamamlayan ve en az 150 günü uyuşturucusuz geçiren katılımcı hakkındaki suçlamalar düşürülmektedir. Aksi durumdaki katılımcılar ise sözlü ikaz, uyuşturucusuz geçirilen günlerin kaybı, programın birinci aşamasına indirilme, denetim veya toplantıların artırılması ve geçici tutuklama gibi şekillerde cezalandırılmaktadırlar.¹⁶⁷

Guadalupe uyuşturucu tedavi mahkemesi programının, tedavi hizmetinin kaliteli sunumu başta olmak üzere, katılımcıların etkili bir şekilde denetlenmesine yönelik sık adli değerlendirme duruşmaları, programa kabul öncesi katılımcının klinik açıdan değerlendirilmesi, disiplinler arası iş birliğinin etkinliği, geçici ödül ve ceza sistemi, uyuşturucu testi ve etkili denetimli serbestlik ile başarılı katılımcılar hakkındaki ceza davalarının düşürülmesi gibi içeriklere sahip bir uygulama olduğu anlaşılmaktadır.

III- TÜRK CEZA KANUNU’NUN 191. MADDESİNİN TERAPÖTİK HUKUK YAKLAŞIMI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

A- Genel Olarak

Türk Ceza Kanunu’nun 191. maddesinde, uyuşturucu veya uyarıcı maddenin kullanılması veya kullanmak için satın alınması, kabul edilmesi, bulundurulması eylemleri suç olarak düzenlenmiştir. Mezkûr madde TCK’nın topluma karşı suçlar başlıklı üçüncü kısmının kamunun sağlığına karşı suçlara dair üçüncü bölümünde yer almaktadır. Suç düzenlenmesinin yanında özel soruşturma ve kovuşturma usulüne yer veren ve on fıkradan oluşan maddenin yorumu ve uygulaması önemli fikir ayrılıklarına yol açmıştır.¹⁶⁸

Failin ve kamunun sağlığının birlikte korunmasının hedeflendiği¹⁶⁹ mezkûr madde, TCK’nın kabulünden bu yana 5377, 5560, 6217, 6545, 6638 ve son olarak da 7445 sayılı kanunla değişikliğe uğramıştır. 5560 ve 6545 sayılı kanunlarla madde bütünüyle değiştirilmiştir. Müteakip bölümlerde inceleneceği üzere, TCK’nın 191. maddesindeki tüm bu değişikliklere rağmen, istatistikler suçla mücadelede kalıcı başarı elde edilemediğini göstermektedir. TCK’nın kabulünden bu yana maddede yapılan değişiklikler, çalışmamız kapsamı ve amacı gözetilerek detaylı bir incelemeye tabi tutulmaksızın özetle zikredilmektedir.

7445 sayılı Kanun’la yapılan değişiklikler sonrasındaki meri hükümler ise terapötik hukuk yaklaşımı açısından değerlendirilerek, uyuşturucu tedavi mahkemesi modeliyle mukayese edilmiştir. Böylece mer’i hukukumuzun inceleme konusu modelle hangi ölçüde bağdaştığı, iyi ve eksik yönleri tespit edilmiş olacaktır.

B- Türk Ceza Kanunu’nun 191. Maddesine Dair Değişiklikler

1- Türk Ceza Kanunu’nun 191. Maddesinin İlk Hali

Türk Ceza Kanunu’nun 26.9.2004 tarihinde kabul olunan ilk metninde 191. madde, kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın almak, kabul etmek veya bulundurmak başlığıyla düzenlenmişti. Madde gerekçesinde, izlenen suç politikası gereği uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak fiilinin suç olarak düzenlenmediği, uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin kullanmak için satın alınması, kabulü veya bulundurulmasının suç olarak tanımlandığı, bu maddeleri kullanan kişilerin tedavi ve terapiye

¹⁶⁴ Rempel, Maurandi, Raine, Spadafore, Lambson and Cooper (n 48) 24-25.

¹⁶⁵ Rempel, Maurandi, Raine, Spadafore, Lambson and Cooper (n 48) 27-28.

¹⁶⁶ Rempel, Maurandi, Raine, Spadafore, Lambson and Cooper (n 48) 30-31.

¹⁶⁷ Rempel, Maurandi, Raine, Spadafore, Lambson and Cooper (n 48) 31-32.

¹⁶⁸ Ceyda Ümit, ‘Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Kullanmak, Kullanmak İçin Kabul Etmek, Satın Almak, Bulundurmak Suçunun Muhakemesi’ (2023) 13(25) Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi 149, 150.

¹⁶⁹ Veli Özer Özbek, Koray Doğan ve Pınar Bacaksız, ‘Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler’ (18. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2023) 797, 798; Yokuş Sevik (n 4) 122-123; Soner Hamza Çetin, ‘Kullanmak İçin Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Satın Almak, Kabul Etmek, Bulundurmak ya da Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Kullanmak Suçu’ (2016) 65(4) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1353, 1368-1369; Ümit (n 169) 154; Birsan Elmas, ‘Uyuşturucu ve Uyarıcı Madde Suçları’ (6. Baskı, Adalet Yayınevi, 2024) 703.

ihtiyaç duymaları nedeniyle, tedaviye ve denetimli serbestlik tedbirine tabi tutulması gerektiği ifade edilmiştir.¹⁷⁰ Ancak bu gerekçeye rağmen Yargıtay uyuşturucu maddeleri kabul etmeden veya bulundurmadan kullanmanın mümkün olmadığı yönünde karar vermiştir.¹⁷¹

Maddenin üç ve dördüncü fıkralarında tedavi ve denetimli serbestlik sürecinde uzman görevlendirilmesi, yapılacak rehabilitasyon faaliyetleri, tedbirin uygulanmasının mahkemece takibi ve tedbirin süresi ile uzatılmasına dair hükümlere yer verilmiştir. Maddenin beşinci fıkrasında ise uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanan kişinin tedavi ve denetimli serbestlik tedbirinin gereklerine uygun davranması hâlinde hükmolunan cezanın infaz edilmeyeceği, bu gerekliliklere uygun davranmayan kişiler hakkında hükmolunan cezanın ise infaz edileceği düzenlenmiştir. Böylece uyuşturucu tedavi mahkemesi modelinde olduğu gibi program gereklerine riayet eden fail ödüllendirilmektedir. Bu düzenleme infaz aşamasına ilişkin bir diversiyon mahiyetindedir.¹⁷²

Mezkûr madde, kabulünden bu yana altı kez değişikliğe uğramıştır. Bu değişiklikler sırasıyla incelenmektedir.

2- 29.6.2005 Tarihli ve 5377 Sayılı Kanun'un 24. Maddesiyle Yapılan Değişiklikler

TCK'nın 191. maddesinde yapılan ilk düzenleme¹⁷³ TCK'nın yürürlüğe girmesinden çok kısa bir süre sonra gerçekleştirilmiştir. Düzenlemeyle maddenin birinci fıkrasının ikinci cümlesinde yer verilen "*Kendisi tarafından kullanılmak üzere uyuşturucu veya uyarıcı madde etkisi doğuran bitkileri yetiştiren kişi, bu fıkra hükmüne göre cezalandırılır.*" düzenlemesi madde metninden çıkartılmış ve maddenin ikinci fıkrası "*Uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanan kişi hakkında, tedaviye ve denetimli serbestlik tedbirine; kullanmamakla birlikte, kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın alan, kabul eden veya bulunduran kişi hakkında, denetimli serbestlik tedbirine hükmolunur.*" şeklinde değiştirilmiştir. Bu düzenlemeyle uyuşturucu maddeyi kullanmamakla birlikte, kullanmak için satın alan, kabul eden veya bulunduran fail açısından da denetimli serbestlik tedbiri öngörülmesi, faili uyuşturucu maddelerden uzak tutarak suç tekrarlarını engelleyebileceğinden terapötik hukuk yaklaşımı açısından isabetli bir değişiklik olmuştur.

3- 06.12.2006 Tarihli ve 5560 Sayılı Kanun'un 7. Maddesiyle Yapılan Değişiklikler

19 Aralık 2006 tarihli ve 26381 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren düzenlemeyle, TCK'nın 191. maddesi bütünüyle değiştirilmiştir.¹⁷⁴ Madde gerekçesinde, maddenin içeriğiyle ilgili olarak uygulamada oluşan tereddütleri gidermek amacıyla değişiklik yapıldığı ifade edilmektedir. Bu kapsamda, kişinin tedavi olmayı kabul etmesi ve denetimli serbestlik tedbirinin gereklerine uygun davranması halinde hakkında cezaya değil, tedavi ile birlikte denetimli serbestlik tedbirine ya da sadece denetimli serbestlik tedbirine karar vereceğinin düzenlendiği, failin tedaviye ihtiyacının olup olmadığının tıp biliminin verileri çerçevesinde bilirkişi marifetiyle belirleneceği, tedavinin süresinin tıbbi bir olgu olması nedeniyle kanunda belirlenmediği açıklamalarına yer verilmiştir.¹⁷⁵

Yeni düzenlemenin birinci, üçüncü ve dördüncü fıkralarında, mülga hükümden ayrılan bir husus bulunmamaktadır. Ancak sair fıkralar açısından bir farklılık söz konusudur. Mülga düzenlemede mahkûmiyet kararıyla birlikte kişi hakkında tedavi ve denetimli serbestlik uygulanmasına karar verileceği, ancak failin tedavi ve denetimli serbestlik tedbirinin gereklerine uygun davranması halinde cezanın infaz edilmiş sayılacağı, aksi halde ise cezanın infaz edileceği düzenlenmişken; yeni düzenlemede netice hüküm verilmeden evvel mahkemece uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanan kişi hakkında tedaviye ve denetimli serbestlik tedbirine; kullanmamakla birlikte kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın alan, kabul eden veya bulunduran kişi hakkında ise sadece denetimli serbestlik tedbirine karar verilebileceği düzenlenmiştir. Madde gerekçesinde bu halde kamu davasının derdest olmaya devam edeceği belirtilmektedir. Maddede yapılan bu değişiklikte, uyuşturucu tedavi mahkemesi modelinde de tercih edilen bir yöntem olan hüküm öncesi modelin benimsendiği ifade edilebilecektir.

Maddenin beşinci fıkrası uyarınca, tedavinin ve denetimli serbestlik tedbirinin gereklerine uygun davranan kişi hakkında açılmış olan davanın düşmesine karar verilecek, aksi haldeyse davaya devam olunarak hüküm verilecektir. Böylece tedbir hükümlerine riayet eden fail, uyuşturucu tedavi mahkemesi modelinde olduğu gibi, hakkındaki davanın düşmesi ile ödüllendirilmiştir.

Altı ve yedinci fıkralarda ise uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanan kişi hakkında cezaya hükmedildikten sonra da failin, bu suç nedeniyle önceden tedavi ve denetimli serbestlik tedbirine karar verilmemiş olması şartıyla, tedaviye ve denetimli serbestlik tedbirine tâbi tutulabileceği ve bu halde hükmolunan cezanın infazının erteleneceği, failin tedavinin ve denetimli serbestlik

¹⁷⁰ <<https://mevzuat.tbmm.gov.tr/Kanun/KanunDetay?YasamaKanunId=f72877bd-aa54-037b-e050-007f01005610&kanunNumarasi=5237#step-2>> 14 Ocak 2024

¹⁷¹ Selman Dursun, "Türk Ceza Hukukunda Uyuşturucu veya Uyarıcı Maddelerin Kullanımına Dair Düzenlemelerin Gelişimi: Suç Olmaktan Çıkarma ve Diversiyon (Cezalandırmadan Sapma) Eğilimleri" (2022) 23 Hukuk Köprüsü Dergisi 69, 71-72.

¹⁷² ibid 72.

¹⁷³ <<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050708-1.htm>> 14 Ocak 2024

¹⁷⁴ <<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/12/20061219-1.htm>> 14 Ocak 2024

¹⁷⁵ <<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c137/tbmm22137025ss1255.pdf>> 14 Ocak 2024

tedbirinin gereklerine uygun davranması halinde cezasının infaz edilmiş sayılacağı, aksi takdirde cezanın derhal infaz edileceği hükmüne yer verilmiştir. Böylece hakkında cezaya hükmedilen faille, hüküm sonrası modelde olduğu gibi tedavi ve denetimli serbestlik programını başarıyla tamamlayarak cezanın infazından kurtulma olanağı tanınmıştır.

4- 31.3.2011 tarihli ve 6217 sayılı Kanun’un 20. Maddesiyle Yapılan Değişiklikler

31.3.2011 tarihli ve 6217 sayılı Kanun’un 20. maddesiyle¹⁷⁶ TCK’nın 191. maddesinin ikinci fıkrasına “*Bu karar, durma kararının hukuki sonuçlarını doğurur.*” cümlesi eklenmiştir. Düzenlemenin gerekçesinde uygulamada ortaya çıkan sorunların çözümlenmesi amacıyla değişiklik yapıldığı ve bu değişikliğin CMK’nın 223. maddesinin sekizinci fıkrasıyla birlikte ele alınması gerektiği belirtilmektedir¹⁷⁷. Düzenlemeyle sanık hakkında hüküm vermeden önce tedavi veya denetimli serbestlik tedbirlerinin uygulanmasına dair kural pekiştirilmiştir. Önceki başlıkta da zikredildiği üzere hüküm öncesi modelle benzerlik gösteren bu yaklaşım terapötik hukuk açısından isabetli olmuştur.

5- 18.6.2014 tarihli ve 6545 sayılı Kanun’un 68. Maddesiyle Yapılan Değişiklikler

18.6.2014 tarihli ve 6545 sayılı Kanun’un 68. maddesiyle¹⁷⁸ TCK’nın 191. maddesi ikinci kez bütünüyle değiştirilmiştir. Bu değişiklik madde başlığını da kapsamış ve başlığa “*ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak*” ibaresi eklenmiştir. Mülga hükümden pek çok yönüyle ayrılan düzenlemenin birinci fıkrasında uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak eylemi de seçimlik hareketler arasında düzenlenmiş ve suç için öngörülen ceza miktarı artırılmıştır.

Düzenlemenin çalışmamız açısından önem arz eden temel hükmü 191. maddenin ikinci fıkrasında yer almaktadır. Madde gerekçesinde mevcut düzenleme uyarınca kovuşturma aşamasında karar verilebilen tedavi ve denetimli serbestlik tedbirinin yerine getirilmesinde birtakım sorunlarla karşılaşıldığı, uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanan kişi hakkında tedavi işlemlerine bir an önce başlanabilmesi için soruşturma aşamasında Cumhuriyet savcısı tarafından tedavi ve denetimli serbestlik tedbirine karar verilmesinin sağlandığı ifade edilmektedir.¹⁷⁹ Ancak öğretilerde failin hürriyetinin sınırlanması sonucunu doğuran bu yetkinin Cumhuriyet savcısına tanınmasının Anayasaya aykırı olduğu, yetkinin hâkime verilmesi gerektiği de savunulmaktadır.¹⁸⁰

Tedaviye hızla başlanmasına dair yaklaşım uyuşturucu tedavi mahkemesi modelinin on temel ilkesinden¹⁸¹ biridir. Yine fail hakkında tedavi ve denetimli serbestlik tedbirinin kovuşturma öncesine çekilmesi de hüküm ve savunma öncesi modelin tercih edildiğini göstermektedir.

Maddenin ikinci fıkrasına göre, bu madde uyarınca başlatılan soruşturmada şüpheli hakkında 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 171. maddesindeki şartlar aranmaksızın, beş yıl süreyle kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilecektir. Üçüncü fıkra uyarınca da erteleme süresi zarfında şüpheli hakkında asgari bir yıl süreyle denetimli serbestlik tedbiri uygulanacak ve bu süre Cumhuriyet savcısının kararı ile üçer aylık sürelerle en fazla bir yıl daha uzatılabilecektir. Hakkında denetimli serbestlik tedbiri verilen kişi, gerek görülmesi hâlinde denetimli serbestlik süresi içinde tedaviye de tabi tutulabilecektir. Düzenlemede erteleme süresi beş yıl olarak belirlenmişken, denetimli serbestlik süresi ve gerekmesi halinde uygulanacak tedavi süresi en fazla iki yıla sınırlandırılmıştır. Hem kamu davasının açılmasının ertelenmesi hem de hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına dair kararlar neticesindeki bu tedavi ve denetimli serbestlik şartının kabulüyle, diversiyon yaklaşımı benimsenmiştir.¹⁸²

Maddenin dört ila dokuzuncu fıkraları mer’i düzenlemelerimizle aynıdır. Tekrara düşmemek açısından takip eden ilgili kısımda değerlendirme yapılacaktır.

6- 27.3.2015 tarihli ve 6638 sayılı Kanun’un 12. Maddesiyle Yapılan Değişiklikler

Değişiklikle¹⁸³ TCK’nın 191. maddesine suçun nitelikli halini oluşturan 10. fıkra eklenmiştir. Düzenlemeye göre birinci fıkradaki fiillerin; okul, yurt, hastane, kışla veya ibadethane gibi tedavi, eğitim, askerî ve sosyal amaçla toplu bulunan bina ve tesisler ile bunların varsa çevre duvarı, tel örgü veya benzeri engel veya işaretlerle belirlenen sınırlarına iki yüz metreden yakın mesafe içindeki umumi veya umuma açık yerlerde işlenmesi hâlinde verilecek ceza yarı oranında artırılacaktır. Fiilin işlediği yer itibarıyla haksızlık içeriğinin daha fazla olduğu gözetilerek yapılan bu ekleme, maddede yer verilen failin tedavi ve rehabilitesine dair hükümlerin uygulanabilmesi açısından bir farklılık içermemektedir.

¹⁷⁶ <<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/04/20110414-1.htm>> 14 Ocak 2024

¹⁷⁷ <<https://mevzuat.tbmm.gov.tr/Kanun/KanunDetay?YasamaKanunId=f72877be-a751-037b-e050-007f01005610&kanunNumarasi=6217#step-2>> 14 Ocak 2024

¹⁷⁸ <<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/06/20140628-9.htm>> 14 Ocak 2024

¹⁷⁹ Madde gerekçesi.

¹⁸⁰ Çetin (n 170) 1442.

¹⁸¹ Defining Drug Courts: The Key Components (n 57) 3.

¹⁸² Dursun (n 171) 73.

¹⁸³ <<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/04/20150404-26.pdf>> 14 Ocak 2024

7- 28.03.2023 tarihli ve 7445 sayılı Kanun'un 18. Maddesiyle Yapılan Değişiklikler

7445 sayılı Kanun'un 18, 24, 25 ve 27. maddeleriyle,¹⁸⁴ TCK'nın 191. maddesi ve 5402 sayılı Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanunu'nun 105/A ve 71. maddelerinde değişiklik ve ilaveler yapılmış; 5402 sayılı Kanun'da ise 12/A maddesi ihdas edilmiştir.

TCK'nın 191. maddesinde yapılan değişiklikle ikinci fıkraya “*Erteleme kararı kolluk birimlerine de bildirilir.*” cümlesi eklenmiş ve maddenin üçüncü fıkrası tümüyle değiştirilmiştir. Bu kapsamda tedavi ve denetimli serbestliğe dair sürenin altışar aylık sürelerle en fazla iki yıl uzatılabilmesine olanak sağlandı; denetimli serbestlik müdürlüğüne denetimli serbestlik süresinin uzatılması teklifinde bulunabilme imkânı getirildi; Cumhuriyet savcısı tarafından hakkında beş yıl süreyle kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilen şüphelinin, bu süre zarfında uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanıp kullanmadığının tespiti amacıyla yılda en az iki defa ilgili kuruma sevkine karar verilmesi zorunluluğunun kabul edildiği anlaşılmaktadır. Madde gerekçesinde üçüncü fıkradaki bu değişiklik, failer hakkında Cumhuriyet savcısı tarafından verilen tedavi ve/veya denetimli serbestlik tedbirlerine ilişkin kararların daha etkin uygulanması, şüphelinin daha sık takip edilmesi ve caydırıcılığın artırılması sağlanarak suçla daha etkin mücadele edilebilmesinin hedeflendiği belirtilmektedir.

C- Mer'i Mevzuatın Terapötik Hukuk Yaklaşımı Açısından Değerlendirilmesi

1- Genel Olarak

Terapötik hukuk, ilk kez 1987'de kullanılan ve akabinde literatürde sık kullanılmaya başlayan bir kavramdır. Bu kavram hukuki kural ve uygulamaların tedavi edici rolüne odaklanır ve hukukun tesir ettiği kişilerin psikolojik ve fiziksel refahlarını hangi ölçüde artırdığına önem verir. Bu artışın sosyal bilimlerin çeşitli disiplinleri kullanılarak ölçülmesi ve elde edilen verilerin kamu politikalarının geliştirilmesinde kullanılmasını savunur.¹⁸⁵ Terapötik hukukun kullanıldığı müesseselerde, adli müdahalelerin devamlılığı, fail davranışlarına hızlı yanıtlar verilmesi, tedavi ve adli sürecin eş güdümü ile disiplinler arası işbirliği gibi ilkeler esas alınmaktadır. Önleyici hukuk, onarıcı adalet, kolaylaştırıcı arabuluculuk, işbirlikçi boşanma ve sorun çözen ihtisas mahkemeleri gibi uygulamalarda terapötik hukukun bu ilkelerinden istifade edilmektedir.¹⁸⁶

Sorun çözen mahkemeler daha çok pratikte gelişmiş olsa da teorik açıdan terapötik yaklaşımla bağdaşmaktadır. Bu ihtisas mahkemelerinden biri olan uyuşturucu tedavisi mahkemesi de terapötik yaklaşımın önemli uygulama alanlarından birini oluşturmaktadır.¹⁸⁷ Uyuşturucu tedavi mahkemesi modelinin ülkemiz açısından benimsenmesinin doğru olup olmayacağına tespiti çalışmamızın amaçları arasındadır. Bu itibarla TCK'nın 191. maddesi başta olmak üzere ilgili meri mevzuatın ne ölçüde bu yaklaşıma uygun olduğu bu başlık altında değerlendirilecek ve bu hükümlerin uyuşturucu tedavi mahkemesi modeliyle mukayesesi gerçekleştirilecektir. Bu kapsamda 5402 sayılı Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanunu, 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği, Bağımlılık Danışma Arındırma ve Rehabilitasyon Merkezleri Hakkında Yönetmelik ile sair bazı düzenlemelerden de istifade edilecektir. Söz konusu karşılaştırma esasında uyuşturucu tedavi mahkemelerini incelediğimiz bölümdeki sistematığın gözetilmesi tercih edilmiştir.

2- Mahkemenin Yapısı

Türk Ceza Kanunu'nun 191. maddesinin birinci fıkrasında, kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın almak, kabul etmek, bulundurmak veya uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak eylemleri iki yıldan beş yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılmayı gerektiren suçun seçimlik hareketleri olarak düzenlenmiştir. Maddenin onuncu fıkrasında da suçun işlediği yer nazara alınarak cezanın yarı oranında artırılması gereken nitelikli haline yer verilmiştir. Bu hükümler uyarınca açılacak davalarda görevli mahkeme açısından herhangi bir ihtisaslaşma düzenlenmediği için bu davalar, asliye ceza mahkemelerinde görülmektedir. Bu davaların asliye ceza mahkemeleri açısından oluşturduğu iş yükünü değerlendirdiğimizde, 2023 yılında TCK'nın 191. maddesi uyarınca açılan dava dosyası sayısının (242.937), asliye ceza mahkemelerinde açılan toplam dosya sayısının (2.714.651) yaklaşık %9'una karşılık geldiği anlaşılmaktadır.¹⁸⁸ Bu iş yükünün ihtisaslaşmayı gerekli kıldığı kanaatindeyiz. Buna ilaveten maddede yapılan sık değişiklikler, 191. maddedeki seçimlik hareketler, maddeyi 188. maddedeki suçtan farklı kılan ölçütlerin özenle değerlendirilmesine dair gereklilik ile kamu davası açılabilmesi için uygulanacak özel usule ilişkin kurallar da mezkûr maddeyi ceza hukukunun ihtisaslaşma gerektiren bir hükmü haline getirmiştir.¹⁸⁹

İnceleme konumuz açısından önem teşkil eden hüküm maddenin ikinci fıkrasıdır. Fıkarda mezkûr suç uyarınca başlatılan soruşturmada şüpheli hakkında, CMK'nın 171. maddesindeki şartlar aranmaksızın, beş yıl süreyle kamu davasının açılmasının

¹⁸⁴ <<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/04/20230405-3.htm>> 14 Ocak 2024

¹⁸⁵ Hora, Schma and Rosenthal (n 37) 442-444.

¹⁸⁶ Winick and Wexler (n 24) 479-480.

¹⁸⁷ Bruce J. Winick, 'Therapeutic Jurisprudence and Problem Solving Courts' (2003) 30 (3) Fordham Urban Law Journal 1055, 1061-1063. <<https://ir.lawnet.fordham.edu/ulj/vol30/iss3/14>> 14 Ocak 2024

¹⁸⁸ Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri 2023, (2024 Ankara), 20-97.

¹⁸⁹ Ümit (n 169) 150.

ertelenmesine karar verileceği hükmüne yer verilmiştir. Böylece faile ceza yargılamasına muhatap olmanın dışında bir olanak tanınmıştır. Hüküm verilmeden ve hatta kovuşturma aşamasına geçilmeksizin faile bu olanağın tanınması, uyuşturucu tedavi mahkemesi modelinin hüküm ve savunma öncesi uygulanan programları ile benzerlik içermektedir.

Kamu davasının açılmasının ertelenmesine dair karar Cumhuriyet savcısı tarafından verildiğinden bu kararın alınması ve müteakip denetim süreci açısından mahkemenin bir görevi bulunmamaktadır. Tüm süreç Cumhuriyet savcısının takdir ve denetiminde ilerlemektedir. TCK’nın 191. maddesinin sekizinci fıkrasındaki hallerde mahkemece de denetimli serbestlik ve tedavi kararına hükmedilmektedir. 5402 sayılı Kanun’un 12/A maddesi uyarınca tedavi ve denetim sürecinde aktif görev alan diğer birimler ise denetimli serbestlik müdürlüğü ile tedaviye hükmedilen hallerde ilgili sağlık kuruluşudur.

Uyuşturucu tedavi mahkemelerinin başarısında önemli role sahip unsurlardan birisi de bu mahkemelerde disiplinler arası bir çalışmanın bulunmasıdır. Geçmiş bölümlerde zikredildiği üzere bu mahkemelerde hâkimin yanında savcı, savunma avukatı, kolluk kuvvetleri, sosyal hizmet uzmanları, psikologlar, tedavi ve denetim personeli iş birliği halinde çalışmaktadır. Mer’i hükümlerimiz karşısında, uyuşturucu tedavi mahkemesi modelindeki yönetim, yapılanma ve iş birliğinin, bağımlının programa kabulü ve programı tamamlaması arasındaki tüm süreç açısından daha etkin olduğu kanaatindeyiz.

3- Programa Kabul Ölçütleri

TCK’nın 191. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararının verilebilmesi için CMK’nın 171. maddesinin dördüncü fıkrasındaki şartlar aranmamaktadır. TCK’nın 191. maddesinde ise tek şarta yer verilmiştir. Maddenin altıncı fıkrası uyarınca, dördüncü fıkraya göre kamu davasının açılmasından sonra, birinci fıkrada tanımlanan suçun tekrar işlendiği iddiasıyla açılan soruşturmalarda kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilemeyecektir. Böylece erteleme sürecindeki yükümlülüklerine riayet etmeyen faile, hakkında kamu davasının açılmasından sonraki eylemi nedeniyle cezadan kurtulma olanağı yeniden tanınmamıştır.¹⁹⁰ Uyuşturucu tedavi mahkemesi modelinde ise failin tedavi programına kabulü açısından farklı tercihler söz konusudur. Genellikle, uyuşturucu kullanımı veya şiddet içermeyen düşük seviyeli suçları işlemiş ve sabıkası olmayan bağımlılar programa kabul edilse de mükerrer suçlular ile şiddet suçlarından itham edilenlerin kabul edildiği modeller de söz konusudur.

Fail hakkında 191. maddenin ikinci fıkrası uyarınca karar verilmeden evvel failin bağımlılık düzeyi, sosyal, ekonomik ve ailevi durumu gibi hususlarda herhangi bir değerlendirme yapılmamaktadır. Sekizinci fıkradaki engelin bulunmaması durumunda fail hakkında doğrudan kamu davasının açılmasının ertelenmesine hükmedilmektedir. Uyuşturucu tedavi mahkemesi modelinde ise failin programa kabulünden önce zikredilen hususlarda bir değerlendirme yapılmaktadır.

Kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilebilmesi için failin TCK’nın 191. maddesinin birinci fıkrasındaki suç işlediğine dair bir ikrarı aranmamaktadır. Yine bu kararı talep edip etmediği hususunda da failin görüşü alınmamaktadır. Sadece 191. maddenin dokuzuncu fıkrasındaki atıf nedeniyle CMK’nın 171. maddesinin ikinci fıkrasının ikinci cümlesi uyarınca şüphelinin, bu karara 173. madde hükümlerine göre itiraz edebilmesi mümkündür. Bu yönüyle failin itiraz etmemek şeklinde ortaya çıkan zımnı bir kabulü söz konusudur. Uyuşturucu tedavi mahkemesi modelinde ise failin uyuşturucu kullandığını ikrar ederek tedavi olmayı kabul etmesi gerekmektedir. TCK’nın 192. maddesinin dördüncü fıkrasındaki etkin pişmanlık hükmü modelin bu yaklaşımı ile benzerlik içermektedir. Bu hükme göre uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanan kişinin, bu eylemi nedeniyle soruşturma başlatılmadan önce resmi makamlara veya sağlık kuruluşlarına başvurarak tedavi edilmeyi istemesi halinde hakkında cezaya hükümlenmeyecektir. Kanun koyucu isabetli bir suç ve ceza politikasıyla, uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmaktan vazgeçerek tedavi olmak isteyen faili cezalandırmamayı tercih etmiştir.¹⁹¹

4- Tedavi ve Sosyal Destek Programının İçeriği

TCK’nın 191. maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca kamu davasının açılmasının ertelendiği beş yıllık süre zarfında şüpheli hakkında asgari bir yıl süreyle denetimli serbestlik tedbiri uygulanacaktır. 7445 sayılı Kanunla gerçekleştirilen değişiklikle bu sürenin denetimli serbestlik müdürlüğünün teklifi üzerine veya resen Cumhuriyet savcısının kararı ile altışar aylık sürelerle en fazla iki yıl daha uzatılabileceği düzenlenmiştir.

Hakkında denetimli serbestlik tedbiri verilen kişi, gerek görülmesi hâlinde denetimli serbestlik süresi içinde tedaviye tabi tutulabilmektedir. Failin tedaviye ihtiyacının olup olmadığı, maddenin bağımlılık yapıp yapmadığı tıp biliminin verileri çerçevesinde bilirkişi marifetiyle belirlenecektir.¹⁹² Bu itibarla uyuşturucu kullandığı tespit olunan failin tedavisine karar vermeden evvel bilirkişi raporu alınması gerekmektedir. Bu rapor alınmaksızın verilen tedavi kararının itiraz makamınca bir eksiklik olarak kabul edilmesi gerektiği ifade edilmektedir.¹⁹³

¹⁹⁰ Ümit (n 169) 176.

¹⁹¹ Çetin (n 170) 1425.

¹⁹² Özbek, Doğan ve Bacaksız (n 170) 749; Ergül (n 5) 178-179.

¹⁹³ Çetin (n 170) 1449.

Şüpheli hakkında verilecek denetimli serbestlik tedbirleri, 5402 sayılı Kanun'un 12/A maddesinde zikredilmektedir. Bu tedbirlerden bir kısmı şüphelinin belirli yerlere gitmemesi ve belirli etkinlikleri yapmaması gibi şüphelinin eylemlerinin kısıtlanmasına yönelikken; ona tedavi, eğitim ve çalışma gibi imkânlar sunan bazıları ise şüpheliye sosyal ve ekonomik katkılar sunan pozitif içeriktedir. Denetimli serbestlik müdürlüğünce şüpheliyle ilgili olarak bu yükümlülüklerden en az üçüne veya daha fazlasına karar verilecek ve bu yükümlülükler şüphelinin ihtiyacına göre her aşamada değiştirilebilecek ve ilave yükümlülükler de getirilebilecektir.¹⁹⁴

7445 sayılı Kanun gerekçesinde de belirtildiği üzere kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararında Cumhuriyet savcısı tarafından şüpheli hakkında tedavi kararı verilmesi halinde denetimli serbestlik müdürlüğünce de tedaviye tabi tutulma yükümlülüğü mutlaka uygulanacaktır. Aksi halde yani Cumhuriyet savcısı tarafından şüpheli hakkında sadece denetimli serbestlik tedbirine karar verilmiş ise denetimli serbestlik müdürlüğünce tedaviye tabi tutulma yükümlülüğü uygulanamayacaktır.¹⁹⁵

Tedaviye tabi tutulmak yükümlülüğünün yerine getirilmesinde sağlık kurumları görev almaktadır. 5402 sayılı Kanun'un 12/A maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca şüpheli hakkındaki tedavi kararı derhal sağlık kurumuna gönderilecek ve şüphelinin tıbbi tedavisi, sağlık kurumunda ayakta veya yatarak gerçekleştirilecektir. Fıkra şüphelinin rehabilitasyon amaçlı programlara katılması ile uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanıp kullanmadığının tespiti için denetim yapılması hususları da düzenlenmiştir.

Maddenin yedinci fıkrasında tedavi ve rehabilitasyon programlarına katılma yükümlülüğünün, Sağlık Bakanlığının uygun göreceği tedavi ve rehabilitasyon merkezlerinde yerine getirileceği, uygun tedavi ve rehabilitasyon merkezlerinin Sağlık Bakanlığınca veya uygun gördüğü kurum ve kuruluşlar tarafından açılacağı düzenlenmiştir.

10.03.2019 tarihli ve 30710 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Bağımlılık Danışma, Arındırma ve Rehabilitasyon Merkezleri Hakkında Yönetmelik'le, madde bağımlıları ve yüksek risk grubu ve/veya yakınlarına danışmanlık ve bilgilendirme hizmetlerinin sunulduğu merkezler ile madde bağımlısı olan hastaların ayaktan veya yatarak farmakolojik, psikososyal tedavilerinin ve rehabilitasyonlarının yapıldığı merkezlerin açılmasına, işletilmesine, denetlenmesine, kapatılmasına ve merkezlerde çalışacak personele ilişkin usul ve esaslar belirlenmiştir. Tedavinin ne şekilde yapılacağı hususunda Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 21.12.2021 tarihli ve 2021/13 sayılı Genelgesi¹⁹⁶ ile aynı birim tarafından Alkol ve Madde Kullanım Bozuklukları Tedavi ve İzlem Klinik Protokolü tanzim edilmiştir.¹⁹⁷

Bağımlıların tıbbi tedavisi ve rehabilitasyonuna dair zikredilen düzenlemeler uyuşturucu tedavi mahkemesi modeli ile bazı benzerlikler içermektedir. Ancak düzenlemelere konu mahsus sağlık birimlerinin halen faaliyete geçmediği, mevcut birimlerin kapasite sorunu ile karşı karşıya kaldığı anlaşılmaktadır.¹⁹⁸ Zira Sağlık Bakanlığı 2022 verilerine göre Türkiye'de kamu hastanelerinde 28 merkezde 732 yatak kapasitesi ile çocuk ve yetişkinliklere yönelik bağımlılık merkezleri faaliyet göstermektedir.¹⁹⁹ Bunun dışında bazı özel sağlık kurumlarına da bu konuda yetki verildiği anlaşılmaktadır.²⁰⁰

Sunulan tıbbi hizmet ve rehabilitasyon sürecine dair bazı eleştiriler söz konusudur. Tıbbi tedavinin medikal alanda kaldığı, ilaç tedavisinin sadece detoksifikasyon işlevi gördüğü, 2019 yılında yataklı tedaviye başvuranların % 60,4'ünün daha önce tedavi görmüş kimselerden oluştuğu belirtilerek tıbbi hizmetlerin yeterli olmadığı belirtilmekte ve tıbbi tedavinin sosyal ve psikolojik olanaklarla desteklenmesi, tıbbi tedavi ile sosyal hizmet yaklaşımını bir araya getiren multidisipliner anlayışa dayalı merkezler oluşturulması önerilmektedir.²⁰¹

Başka bir çalışmada ise ülkemizde uyuşturucu arzının engellenmesinde kuvvetli uluslararası iş birliği sağlanmasına rağmen, uyuşturucu talebinin azaltılmasına yönelik tedavi ve rehabilitasyon sürecinde gerekli uluslararası iş birliğinin sağlanmadığı, uyuşturucunun arz ve talep yönleriyle aynı ölçüde mücadele yürütülemediği, kurumlar arasında etkili koordinasyonun sağlanmadığı savunulmaktadır.²⁰² Kanaatimizce de disiplinler arası iş birliğine dair tüm ülkede teşkilatlanmış etkin bir

¹⁹⁴ Denetimli serbestlik müdürlüğünce yürütülecek süreç için kurullara 10.11.2021 tarihli ve 31655 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliğinin 71. maddesinde yer verilmiştir. Bu Yönetmeliğin 5402 sayılı Kanuna eklenen 12/A maddesi ile uyum düzenlemelerinin henüz yapılmadığı anlaşılmaktadır. 7445 sayılı Kanun değişikliği kapsamında denetimli serbestlik müdürlükleri tarafından yapılması gereken iş ve işlemlerin neler olduğu Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkiy Evleri Genel Müdürlüğünün 13.04.2023 tarihli ve 56022 sayılı yazısıyla belirlenmiştir.

¹⁹⁵ <<https://mevzuat.tbmm.gov.tr/Kanun/KanunDetay?YasamaKanunId=f72877c2-337b-037b-e050-007f01005610&kanunNumarasi=7445#step-2>> 14 Ocak 2024

¹⁹⁶ <https://shgm.saglik.gov.tr/Eklenti/42239/0/2021-13-sayili-denetimli-serbestlik-tedavi-hizmetleri-genelgesipdf.pdf?_tag1=031179C448EB2159A768DCF519283F985AF257F3> 14 Ocak 2024

¹⁹⁷ <https://shgm.saglik.gov.tr/Eklenti/42286/0/alkolmaddekullbozukliklaritedaviizlemkp05012022pdf.pdf?_tag1=0BCAA049767C1154EB02DAF253584C2892076C2A> 14 Ocak 2024

¹⁹⁸ İçişleri Bakanlığı İç Güvenlik Stratejiler Dairesi Başkanlığı, "TCK 191. Madde Kapsamındaki Suçları İşleyenlerin Kriminolojik Profili" (2023) 196-199; Çocuk Vakfı, "Türkiye'de Uyuşturucu ve Çocuk-Genel Değerlendirme ve Öneriler" (2021) 6(11) Çocuk ve Medeniyet Dergisi 143, 147.

¹⁹⁹ <<https://sygm.saglik.gov.tr/TR,32548/amatem-ve-cematem-projeleri.html.Update#:~:text=Amatem%20ve%20%C3%87ematem%20Projeleri&text=%C3%87ocuk%20ve%20yeti%C5%9Fkinliklere%20y%C3%B6nelik%20ba%C4%9F%C4%B1ml%C4%B1l%C4%B1k,kapasitesi%20ile%20AMATEM%20hizmet%20veriyor.>> 14 Ocak 2024

²⁰⁰ <[https://www.lokmanhekim.edu.tr/ozgur-koy-tedavi-ve-rehabilitasyon-merkezi/hakkimizda-102>";https://npistanbul.com/amatem/turkiye-nin-amatem-ruhsatli-ilk-ozel-hastanesi-npistanbul](https://npistanbul.com/amatem/turkiye-nin-amatem-ruhsatli-ilk-ozel-hastanesi-npistanbul)>

²⁰¹ Çocuk Vakfı (n 199) 147.

²⁰² Abdulkadir Tezer, "Politika Transferi Literatürü Çerçevesinde Türkiye'nin Uyuşturucu İle Mücadele Politikası" (2023) 4(3) Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi 397, 418-423.

yapılanmanın olmaması ile tedavi ve rehabilitasyon sürecinin yargı makamlarının sürekli takibi altında bulunmaması önemli eksikliklerdir. Bu takibi yapacak mahkemelerin ihtisas sahibi olması ve makul iş yüküyle çalışması da önemli bir gerekliliktir.

Uyuşturucu tedavi mahkemesi modelinin uygulandığı ülkelerde kamu dışında sivil toplum kuruluşları ile de işbirlikleri yapılmaktadır. Ülkemizde bu iş birliğine dair iyi uygulama örnekleri olsa da sayısının oldukça sınırlı kaldığı anlaşılmaktadır. Bu kapsamda Kırıkkale İl Sağlık Müdürlüğüne yapılan AMATEM sonrası psikososyal destekler, aile görüşmeleri, grup terapileri, spor faaliyetleri, meslek edindirme kursları, kültürel programlar, istihdam gibi faaliyetler içeren rehabilitasyon programıyla önemli başarı elde edildiği ifade edilmektedir.²⁰³ Ancak bu toplum temelli çabaların sayısı mevcut bağımlı sayısı karşısında yetersiz kalmaktadır.

5- Katılımcıların Denetlenmesi, Ödül Ve Ceza Sistemi İle Programın Sonlandırılması

Uyuşturucu tedavi mahkemelerinde katılımcıların etkin bir şekilde denetlenmesi ile uygulanan ödül ve ceza sistemi, program başarısında önemli bir role sahiptir.²⁰⁴ Ülkemiz mevzuatında da bu konularda bazı düzenlemeler söz konusudur.

TCK'nın 191. maddesinin üçüncü fıkrasının son cümlesinde Cumhuriyet savcısının, erteleme süresi zarfında uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanıp kullanmadığını tespit etmek için yılda en az iki defa şüphelinin ilgili kuruma sevkine karar vereceği düzenlenmiştir. 5402 sayılı Kanun'un 12/A maddesinin birinci fıkrasında de gerekli görülmesi halinde denetimli serbestlik süresi içinde şüphelinin uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanıp kullanmadığının tespit edilmesi için denetimli serbestlik müdürlüğü tarafından test yapılabileceği veya bu amaçla şüphelinin ilgili kuruma sevkine sağlanabileceği belirtilmektedir. Maddenin ikinci fıkrasında ise hakkında tedavi tedbirine karar verilen şüphelinin, uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanıp kullanmadığının tespiti için her zaman sağlık kurumunca çağrılabilmesi, kolluk görevlilerinin aynı amaçla şüpheliyi sağlık kurumuna yönlendirebileceği hükmüne yer verilmiştir.

Zikredilen hükümler bağımlının denetlenmesine yönelik olsa da uyuşturucu tedavi mahkemesi modelinde olduğu gibi düzenli ve sık aralıklarla gerçekleştirilen testlere dayalı etkin bir denetim içermemektedir. İlgili bölümde incelendiği üzere denetimin başarılı olabilmesi için bilhassa programın ilk safhalarında haftada iki kez gerçekleştirilmesi yani testlerin çok daha sık yapılması önemli bir gerekliliktir.

Uyuşturucu tedavi mahkemesi modelinde denetim sürecindeki bir diğer önemli gereklilik ise değerlendirme duruşmalarıdır. Mer'i hukukumuzda değerlendirme duruşması veya benzer bir uygulama söz konusu değildir. Hakkında kamu davasının açılmasının ertelenmesine veya hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilen şüpheli veya sanık denetim ve tedavi sürecinde Cumhuriyet savcısı veya mahkemenin tekrar bir değerlendirmesine tabi değildir. Bu açıdan uyuşturucu tedavi mahkemesi modelinde uygulanan değerlendirme duruşmalarının hukukumuzda olmaması bir eksikliklerdir.

TCK'nın 191. maddesinin dördüncü fıkrası uyarınca kişinin, erteleme süresi zarfında; kendisine yüklenen yükümlülükler veya uygulanan tedavinin gereklerine uygun davranmamakta ısrar etmesi; tekrar kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın alması, kabul etmesi veya bulundurması; uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanması hâlinde, hakkında kamu davası açılacaktır. Yükümlülüklerin ihlali kabul edilen zikredilen hallerde şüpheli ceza yargılamasının muhatabı olduğundan yükümlülüklerine uygun davranması oldukça önemlidir. Uyuşturucu tedavi mahkemesi modelinde ise genellikle tedavi ve denetim sürecindeki her uyuşturucu kullanımı doğrudan programdan çıkarılma sebebi olarak kabul edilmemektedir. Bunun yerine katılımcıya geçici cezalar verilmektedir.

Şüphelinin erteleme süresi zarfında yükümlülüklerine aykırı davranmaması ve yasakları ihlal etmemesi halinde ise hakkında kovuşturmayla yer olmadığı kararı verilecek, yani şüpheli ceza yargılamasından kurtulacaktır. Bu hüküm uyuşturucu tedavi mahkemesinin genel uygulamasıyla bağdaşmaktadır.

6- İnfaz Aşamasına Dair Düzenlemeler

İnceleme konumuz açısından değerlendirilmesi gereken bir diğer hüküm 7445 sayılı Kanun'un 24. maddesiyle 5275 sayılı Kanun'un 71. maddesine eklenen ikinci fıkradır. Bu düzenlemeyle, TCK'nın 191. maddesinden hükümlü olanlar ile başka bir suçtan hükümlü olup uyuşturucu veya uyarıcı madde bağımlısı olduğu tespit edilen hükümlülere, tedavi ve rehabilitasyon programlarına katılma zorunluluğu getirilmiştir. Madde gerekçesinde bu düzenlemenin, madde bağımlılığı bulunan hükümlülerin tedavi ve rehabilitasyonuna yönelik mevcut yöntemlerin uygulanmasında etkinliğin artırılması ve bağımlılıkla mücadelede daha başarılı sonuçlar elde edilebilmesi amacıyla yöneldiği ifade edilmektedir. Tedavi ve rehabilitasyon programları, bu amaçla açılacak müstakim ceza infaz kurumlarında veya mevcut ceza infaz kurumlarının bu amaç için düzenlenen bölümlerinde gerçekleştirilecektir. Tedavi

²⁰³ <<http://kirikkale.gov.tr/hayat-bosluk-kabul-etmez-projesi-tanitim-ve-acilis-programi-gerceklestirildi>> 14 Ocak 2024; <<https://kirikkaleism.saglik.gov.tr/TR,41023/hayat-bosluk-kabul-etmez-konferans>> 14 Ocak 2024; <<https://hayatboslukkabuletmez.org/#>> 14 Ocak 2024

²⁰⁴ Mitchell, Wilson, Eggers and MacKenzie (n 48) 37; Carey, Mackin and Finigan (n 28) 24.

ve rehabilitasyon programlarına katılma zorunluluğuna riayet edilmesi veya edilmemesinin sonuçlarına fıkra da yer verilmemiştir. Bu durumun, 5275 sayılı Kanun'un 89. maddesi uyarınca hükümlülerin değerlendirilmesi ve iyi hâlin belirlenmesi kapsamında ele alınacağı kanaatindeyiz.

5275 sayılı Kanun'daki diğer değişiklik denetimli serbestlik tedbiri uygulanarak cezanın infazı başlıklı 105/A maddesine ilişkindir. Maddenin beşinci fıkrasına eklenen cümle uyarınca TCK'nın 191. maddesine konu suçtan hükümlü olanlar, fıkra da yer alan mevcut yükümlülüklerin yanı sıra tedavi ve rehabilitasyon programlarına katılma yükümlülüğüne de tabi tutulacaklardır. 5275 sayılı Kanun'da yapılan bu değişikliklerle uyuşturucu bağımlılığına dair denetim ve tedavi yaklaşımının, ceza infaz kurumlarında bulunan veya cezaları denetimli serbestlik tedbiri uygulanarak infaz edilen hükümlüler açısından da kabul edildiği anlaşılmaktadır.

IV- TÜRK CEZA KANUNU'NUN 191. MADDESİNE DAİR SUÇ EĞRİSİ

A- Genel Olarak

Haksızlık teşkil eden insan davranışlarından hangisinin suç olarak tanımlanacağı ve hangi yaptırıma tabi tutulacağı, suç ve ceza siyaseti ile belirlenir.²⁰⁵ Bu belirlemede mevzuattaki değişikliklerin izlenmesi ve meydana getirdiği olumlu ve olumsuz neticelerin tespiti kıymetli bir yol göstericidir. Ancak ülkemizde bu kapsamda yapılan çalışmaların sayısı sınırlıdır. Bu durum suçla mücadeledeki başarısızlığın sonucu ve bu başarısızlığın devamının nedeni olan “*panik mevzuatının*” yaygınlaşmasına yol açmaktadır.²⁰⁶ Bu itibarla TCK'nın 191. maddesine dair sıralanan değişikliklerin suçla mücadele açısından etkisinin ne olduğunun tespiti önem arz etmektedir.

Mevzuatın etki değerlendirmesinde başvurulacak araştırma yöntemlerinden biri suç istatistikleridir. Bu nedenle çalışmamızda Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü ve Ceza İşleri Genel Müdürlüğü Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı ile İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı'nın kamuya açık resmi istatistiklerinden yararlanılarak bazı tespitlerde bulunulmuştur. Bu kapsamda Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü Adalet İstatistiklerini Derleme ve Değerlendirme Daire Başkanlığı tarafından yayımlanan ve dosya sayısı bazlı verilerin derlendiği Uyuşturucu İstatistikleri başlıklı eser temel kaynak olarak benimsenmiştir. Ancak bu esere dair verilerin 2015 yılından başlaması nedeniyle 2014 yılında yapılan değişikliğin istatistiklere yansımalarının da değerlendirilebilmesi amacıyla yıllık yayımlanan adalet istatistikleri ve adli istatistikler başlıklı eserlerdeki suç sayısı bazlı verilerden de istifade edilmesi gerekmektedir. Kamu davasının açılmasının ertelenmesine dair veriler açısından ise hem Uyuşturucu İstatistikleri çalışması hem de Alternatif Çözümler Daire Başkanlığı'nın verilerine yer verilmiştir.

Bu çalışmanın, sadece resmi istatistikleri kapsamı, suça dair siyah sayıları içermemesi nedeniyle ülkemizdeki uyuşturucu veya uyarıcı madde bağımlılığına dair gerçek rakamları göstermesi elbette mümkün değildir. Bu hususta bazı karanlık alan çalışmalarından istifade edilebilecektir. Örneğin, Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi tarafından 2018 yılında 26 ilde yüz yüze görüşme yöntemi ile yapılan araştırma kapsamında 100.000 örneklemden, 42.754 kişi ile başarılı görüşme gerçekleştirilmiştir. İncelenenlerin %3.1'i (1.338 kişi) hayatında en az bir kere uyuşturucu veya uyarıcı madde kullandığını bildirmiştir.²⁰⁷

B- Soruşturma ve Kovuşturma Evresine Dair Veriler

Türk Ceza Kanunu'nun 191. maddesi uyarınca yapılan soruşturma ve kovuşturmalarla ilişkin veriler aşağıdaki şekilde tasnif edilmiştir.

²⁰⁵ İzzet Özgenç, 'Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler' (17. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2021), 52.

²⁰⁶ Sulhi Dönmezer, 'Suç Siyaseti' (1987) 52(1-4) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 1, 6.

²⁰⁷ Muhammed Çevik, 'Bir Sosyal Problem Olarak Uyuşturucu Bağımlılığı' (2022) 7 (2) Sosyolojik Düşün 185, 193.

Tablo 1. Soruşturma Dosya Sayılarına İlişkin Veriler²⁰⁸

Yıl	Toplam Dosya Sayısı	Geçen Yıldan Devreden Dosya Sayısı	Yıl İçinde Açılan Dosya Sayısı	Karara Bağlanan Dosya Sayısı	Kamu Davası Açılan Dosya Sayısı
2015	147.155	48.109	99.046	60.270	32.739
2016	197.667	86.884	110.783	73.043	36.897
2017	264.706	124.624	140.082	96.090	49.226
2018	355.525	168.616	186.909	135.585	64.322
2019	421.937	219.940	201.997	161.625	70.393
2020	460.089	260.312	199.777	168.674	65.719
2021	556.209	291.415	264.794	234.439	95.424
2022	648.346	321.753	326.593	297.075	126.056
2023	673.730	351.388	322.342	292.640	128.920

Tablo 2. TCK 191/2 Uyarınca Kamu Davasının Açılmasının Ertelemesine İlişkin Veriler²⁰⁹

Yıl	Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesine Karar Verilen Suç Sayısı ²⁰⁹	Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesine Karar Verilen Dosya Sayısı ²¹⁰	Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesine Dair Kararının Kaldırılmasıyla ²¹¹		
			Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararı Verilen Dosya Sayısı	Kamu Davası Açılan Dosya Sayısı	Kamu Davası Açılma Oranı (%)
2017	50.508	-	-	-	-
2018	65.714	-	-	-	-
2019	92.282	-	-	-	-
2020	88.867	64.951	17.925	23.933	63,2
2021	108.373	74.774	21.050	32.784	68,7
2022	131.780	92.083	20.565	42.265	75,1
2023	121.970	86.576	27.816	45.255	69,8

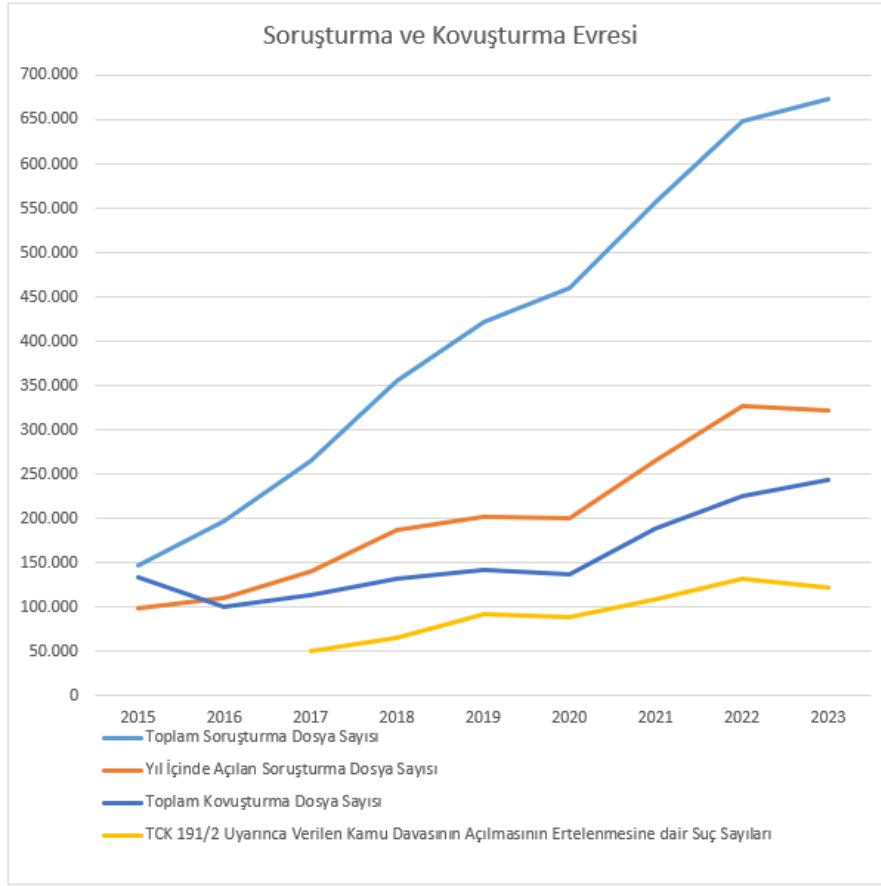
Tablo 3. Kovuşturma Dosya Sayılarına İlişkin Veriler²¹⁰

Yıl	Toplam Dosya Sayısı	Yıl İçinde Açılan Dosya Sayısı	Karara Bağlanan Dosya Sayısı	Karara Bağlanan Dosyalardaki Beraat Oranı (%)
2015	133.432	74.490	95.204	6,2
2016	100.129	54.810	62.042	8,9
2017	113.485	68.892	65.731	5,8
2018	132.919	82.929	83.085	4,7
2019	142.619	88.335	93.134	3,9
2020	136.688	80.071	74.435	3,4
2021	187.943	115.521	119.887	2,2
2022	226.186	145.279	144.269	1,7
2023	242.937	145.886	153.289	1,6

²⁰⁸ Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü Adalet İstatistiklerini Derleme ve Değerlendirme Daire Başkanlığı, Uyuşturucu İstatistikleri 2015-2023, (2024 Ankara), 22-30.

²⁰⁹ <<https://alternatifcozumler.adalet.gov.tr/OrtaDetay/kamu-davasinin-acilmasinin-ertelenmesine-iliskin-istatistikler>> 4 Mayıs 2024

²¹⁰ Uyuşturucu İstatistikleri 2015-2023 (n 208) 86-90.

C- Denetimli Serbestlik Uygulamasına Dair Veriler

Türk Ceza Kanunu'nun 191. maddesi uyarınca hakkında tedavi ve denetimli serbestlik tedbiri uygulanan kişi sayısına dair Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı açık kaynaklarından erişilen veriler aşağıdaki şekildedir.

Tablo 4. Denetimli Serbestlik Uygulamasına Dair Veriler²¹¹

YIL	TCK'NIN 191. MADDESİ UYARINCA HAKKINDA TEDAVİ VE DENETİMLİ SERBESTLİK TEDBİRİ UYGULANAN KİŞİ SAYISI	
	YETİŞKİN	ÇOCUK
2018 (Ocak)	52.285	3.063
2019 (Ocak)	68.227	3.044
2020 (Ocak)	71.267	2.822
2021 (Ocak)	62.093	1.039
2022 (Ocak)	65.915	996

D- İstatistiklerin Değerlendirilmesi

Geçmiş başlıklarda zikredilen TCK'nın 191. maddesine dair istatistiki veriler ve maddede yapılan değişikliklerle birlikte değerlendirildiğinde aşağıdaki tespitlerde bulunulmuştur.

²¹¹ <<https://cte-ds.adalet.gov.tr/istatistikler>> 20 Ocak 2024

Soruşturma aşamasına dair 2015 ve 2023 yıllarına ilişkin verileri karşılaştırdığımızda, TCK’nın 191. maddesi uyarınca toplam gelen soruşturma dosya sayısının %357,8; yıl içinde açılan dosya sayısının %225, yıl içinde karara bağlanan dosya sayısının ise % 386 oranında artış gösterdiği anlaşılmaktadır.²¹²

6545 sayılı Kanunla yapılan değişiklikten önceki ve sonraki verileri değerlendirdiğimizde ise sonuçlanan soruşturmalardaki suç sayısının 2013 yılında 155.468 olduğu, bu sayının 2014’de 96.694’e, 2015’te ise 72.594’e düştüğü; ancak 2016 yılından itibaren kesintisiz bir yükseliş gösterdiği anlaşılmaktadır.²¹³ Emniyet Genel Müdürlüğü verilerine göre de uyuşturucu suçlarına ilişkin olaylarda artış vardır. 2022 yılında gerçekleşen 246.237 olayın %82’si olan 202.527 olay TCK’nın 191. maddesine ilişkindir.²¹⁴ 2023 yılına dair soruşturma istatistiklerine baktığımızda ise, toplam 673.730 soruşturma dosyasında 594.106 şüpheli ve 919.327 suç bulunduğu anlaşılmaktadır.²¹⁵

6545 sayılı Kanunla yapılan değişiklikler neticesinde TCK’nın 191. maddesi uyarınca verilen kamu davasının açılmasının ertelenmesine ilişkin suç ve dosya sayılarında da genel bir artış eğilimi söz konusudur. 2017 yılında 50.508 olan kamu davasının ertelenmesine dair suç sayısı 2022 yılında %160 artış göstererek 131.780’e ulaşmıştır.

2020 ile 2023 yıllarına ait tabloda zikredilen mevcut verilere göre kamu davasının açılmasının ertelenmesine dair kararların kaldırılmasıyla şüpheli hakkında kamu davası açılan dosya sayısı oldukça yükseltir. Bu durum hakkında kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilen şüphelilerin büyük bir kısmının kendisine yüklenen yükümlülükler veya uygulanan tedavinin gereklerine uygun davranmamakta ısrar ettiği; yeniden uyuşturucu madde kullandığı veya bu maddeleri kullanmak için satın aldığı, kabul ettiği ya da bulundurduğuna işaret etmektedir.

Kovuşturma aşamasına dair incelenen veriler de soruşturma aşamasına dair verilerle genel bir uyum içerisindedir. 6545 sayılı Kanunla yapılan değişiklikler akabinde 2014 ile 2016 yıllarında açılan davalardaki suç sayısının azaldığı anlaşılmaktadır. 2013 yılında 171.594 olan bu sayı, 2016’da 69.253’ya kadar düşmüştür. Ancak 2017 yılından bu yana, pandemi etkisiyle olduğunu değerlendirdiğimiz 2020 yılı dışında, TCK’nın 191. maddesi uyarınca açılan dosya ve suç sayısı devamlı bir yükseliş göstermiştir.²¹⁶

Ceza mahkemelerine TCK’nın 191. maddesi uyarınca gelen toplam dosya sayısının 2023 yılında 2015 yılına göre %82,1 arttığı belirtilmektedir. Sayıların en düşük seviyeyi görerek tekrar yükselişe geçtiği 2016 ile 2023 yılına dair ilişkin verileri karşılaştırdığımızda, TCK’nın 191. maddesi uyarınca toplam gelen dosya sayısının %142,6; yıl içinde açılan dosya sayısının %166,1; yıl içinde karara bağlanan dosya sayısının ise %147 oranında artış gösterdiği görülmektedir. 2023 yılında karara bağlanan dosyaların karar türlerine baktığımızda, %64 mahkûmiyet, %15,5 hükmün açıklanmasının geri bırakılması, %1,6 ise beraat şeklinde gerçekleşmiştir.²¹⁷

2023 yılında en fazla şüphelinin sırasıyla İstanbul, İzmir, Ankara, Bursa ve Gaziantep illerinde olduğu görülmektedir. Sanık sayılarında ise bu sıralama İstanbul, İzmir, Bursa, Ankara ve Antalya şeklindedir.²¹⁸ İstanbul’da toplam 143.988 soruşturma, 40.979 dava dosyası bulunmaktadır. Ankara’da ise bu rakamlar sırasıyla 34.381 ve 14.310’dur.²¹⁹

Türk Ceza Kanunu uyarınca ceza mahkemelerinde gelen dosya sayısının 2023 yılında 3.562.709 olduğu, TCK’nın 191. maddesi uyarınca gelen 242.937 dosyanın bu rakamın %6,8’ine karşılık geldiği görülmektedir. Asliye ceza mahkemelerine dosyalar açısından ise bu oran %9’dur.²²⁰

Netice olarak 6545 sayılı Kanunla yapılan değişikliklerin soruşturma ve kovuşturma sayılarında 2 yıllık bir süreyle azalma sağladığı, ancak akabinde genel bir yükseliş gösterdiği, bu itibarla 6545 sayılı Kanunla getirilen bilhassa kamu davasının açılmasının ertelenmesine dair hükümlerin istenilen etkiyi sağlayamadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Zira erişilebilen verilerden kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilen dosyalarda TCK’nın 191. maddesinin dördüncü fıkrası uyarınca bu kararın kaldırılmasıyla kamu davası açılan dosya sayısının yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Türk Ceza Kanunu’nun 191. maddesine ilişkin suç eğrisinin artış eğiliminde olması pek çok nedenden kaynaklanmaktadır. Örneğin son yıllarda uyuşturucu maddelerin çeşitliliği ve ekonomik erişilebilirliği ciddi oranda artmıştır. Yine sosyal, ekonomik ve kültürel değişim de madde kullanımının artış nedenlerine ilişkin önemli konu başlıklarıdır. Çalışmamız kapsamı gereği bu nedenlerden ziyade ceza adaleti sistemimizin TCK’nın 191. maddesindeki suçla mücadeledeki etkinliğine odaklandığımızda etkili ve kalıcı çözümler üretilmediği kanaatine ulaşmaktayız. Zira mevcut sistemde tedavi ve adli işlemlerin bütünleştirilemediği,

²¹² Uyuşturucu İstatistikleri 2015-2023 (n 208) 4, 5.

²¹³ Adli İstatistikler 2013, 20; Adli İstatistikler 2014, 22; Adli İstatistikler 2016, 22; <<https://adlisicil.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/adli-istatistikler-yayin-arsivi>> 4 Mayıs 2024

²¹⁴ 2023 Türkiye Uyuşturucu Raporu (n 10) 25.

²¹⁵ Adalet İstatistikleri 2023 (n 188) 69.

²¹⁶ Adli İstatistikler 2013, 69; Adli İstatistikler 2016, 51. <<https://adlisicil.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/adli-istatistikler-yayin-arsivi>> 4 Mayıs 2024

²¹⁷ Uyuşturucu İstatistikleri 2015-2023 (n 208) 6-90.

²¹⁸ Uyuşturucu İstatistikleri 2015-2023 (n 208) 5-6.

²¹⁹ Uyuşturucu İstatistikleri 2015-2023 (n 208) 44-98.

²²⁰ Adalet İstatistikleri 2023 (n 188) 20-97.

soruşturma (435 gün) ve kovuşturmaya (201 gün) dair ortalama görülme sürelerinin²²¹ uzun olması nedeniyle tedavi ve rehabilitasyona yönlendirilmede geç kalındığı, kapasite sorunu nedeniyle tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerine erişimin yeterli düzeyde olmadığı, test sıklığı başta olmak üzere denetimin zayıf olduğu, adli sistemle suçlunun tedavi ve rehabilitasyonunda görevli kimseler arasında iş birliğinin yeterli düzeyde sağlanamadığı anlaşılmaktadır. Netice olarak karanlık rakamları içermeyen verilere göre TCK'nın 191. maddesi uyarınca, 2023 yılında şüpheli sayısı 594.106, sanık sayısı ise 189.455 olarak tespit edilmiştir.²²²

V. SONUÇ

Uyuşturucu kullanımı, beden ve ruh sağlığı ile sosyal ve ekonomik açılardan problemlere sebebiyet veren ve pek çok ülke tarafından suç olarak kabul edilen bir eylemdir. Bağımlılığa yol açan bu eylem, ceza hukukunun yanında kriminoloji, tıp, psikoloji, farmakoloji, sosyoloji, ekonomi gibi farklı disiplinlerin çalışma konularından birini oluşturmaktadır. Bağımlılığın bu çok yönlü yapısı onunla mücadelede ceza hukukunun klasik kurallarının yetersiz kalmasına yol açmaktadır.

Çalışmamız kapsamında incelenen veriler, uyuşturucu bağımlılığının kişi ve halk sağlığı ile toplum düzenini tehdit eder nitelikteki ciddi sayılara ulaştığını göstermektedir. Bağımlılık ve suç arasındaki yakın ilişkinin etkilediği bu artış, pek çok ülkede neden olduğu toplumsal ve siyasi rahatsızlıkların yanında, ceza adaleti sistemleri açısından da ciddi bir kapasite ve maliyet sorununa yol açmıştır.

Zikredilen sorunlar, öncelikle ABD'de, akabinde pek çok ülkede benimsenerek yaygınlaşan bir model olan uyuşturucu tedavi mahkemelerini ortaya çıkarmıştır. Bu mahkeme modeli, uyuşturucu bağımlılığını klasik bir suç olarak değil, cezai sonuçları olan bir sağlık sorunu olarak görmektedir. Sorun çözen mahkemelerin bir örneği olan uyuşturucu tedavi mahkemelerinde benimsenen terapötik yaklaşımla, suçun altındaki nedenlerin giderilmesi, yapılacak adli müdahaleyle bağımlı suçluların tedavilerinin sağlanması ve suçlunun ceza adaleti sistemine yeniden girmesinin engellenmesi amaçlanmaktadır. Böylece suçlunun ailesi ve toplum açısından da olumlu ve daha kalıcı sonuçlar elde edilebilmektedir.

Hukukumuzda uyuşturucu veya uyarıcı maddenin kullanılması veya kullanmak için satın alınması, kabul edilmesi, bulundurulması eylemleri Türk Ceza Kanunu'nun 191. maddesinde suç olarak düzenlenmiştir. Mezkûr maddede TCK'nın kabulünden bu yana, 5377, 5560, 6217, 6545, 6638, 7078, 7188 ve 7445 sayılı kanunlarla değişiklikler yapılmıştır. Yine uyuşturucu ile mücadelede düzenlemeler içeren pek çok hüküm de benzer şekilde sık değişikliğe maruz kalmıştır. Çalışmamız kapsamında değerlendirdiğimiz adli veriler TCK'nın 191. maddesine dair tüm bu değişikliklerin suçla mücadelede kalıcı çözümler üretmediğine işaret etmektedir. 6545 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle TCK'nın 191. maddesi açısından getirilen kamu davasının açılmasının ertelenmesi müessesesi, soruşturma ve kovuşturma sayılarında iki yıllık bir süreyle azalma sağlamış, ancak akabinde bu sayılar genel ve ciddi bir yükseliş göstermiştir.

Uyuşturucu bağımlılığı ile mücadele açısından uyuşturucu tedavi mahkemelerinin mer'î hukukumuzda nazaran daha başarılı olduğu, düzenlemelerimizin bilhassa terapötik açıdan yeterli olmadığı, tedavi birimleri açısından da kapasite sorununun bulunduğu anlaşılmaktadır. Uyuşturucu tedavi mahkemesi modeli, katılımcının programa başvurusu ve kabulü; programın içerdiği tedavi, denetim, ödül ve geçici yaptırımlar; katılımcılara sunulan eğitim, istihdam ve sair olanaklar; disiplinler arası iş birliğinin başarılı şekilde uygulanması gibi pek çok açıdan mer'î hukukumuzda nazaran daha etkin hükümler içermektedir. Farklı ülkelerde yapılan çok sayıda çalışmada, uyuşturucu tedavi mahkemelerinin bağımlıların suç tekrarının önlenmesinde ceza hukukunun klasik yaklaşımına nazaran daha başarılı olduğu ve daha az mali külfete neden olduğu tespit edilmiştir.

TCK'nın 191. maddesine dair incelenen veriler karşısında uyuşturucu bağımlı suçlular için ceza adaleti sistemimizin döner kapı haline gelmesinin engellenmesi açısından uyuşturucu tedavi mahkemesi modelinin emsal alınmasının faydalı olacağını değerlendirmekteyiz. İstatistiklere yansıyan mevcut iş yükü de mahkemeler açısından uzmanlaşmanın önemli bir gereklilik haline geldiğini göstermektedir. Kurulacak mahkemelerin sadece bir ihtisas mahkemesi olmanın ötesinde sorun çözen mahkeme modeline uygun şekilde çalışmasıyla, başta tedavisini sağlayacağı bağımlıların olmak üzere onların aileleri ve toplum ile ceza adaleti sistemimiz açısından faydalı neticeler elde edilebilecektir.

²²¹ Uyuşturucu İstatistikleri 2015-2023 (n 208) 17-82.

²²² Adalet İstatistikleri 2023 (n 188) 63-97.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Finansal Destek: Yazar finansal destek beyan etmemiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: Author declared no conflict of interest.

Grant Support: The author declared no financial support.

KAYNAKLAR / REFERENCES

- Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri 2023, (2024 Ankara).
- Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü Adalet İstatistiklerini Derleme ve Değerlendirme Daire Başkanlığı, ‘Uyuşturucu İstatistikleri 2015-2023’, (2024 Ankara).
- Akbulut İ, ‘Ülkemizde Uyuşturucu Maddeler Sorunu’ (1997) 55(3) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 111-142.
- Armstrong E. G, ‘The Drug Court as Postmodern Justice’, (2008) 16(4) Critical Criminology 271-284.
- Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığını İzleme Merkezi, ‘Avrupa Uyuşturucu Raporu 2022: Eğilimler ve Gelişmeler’ (2023 Lüksemburg) 13. <https://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/14644/20222419_TDAT22001TRN_PDF.pdf> 6 Ocak 2024.
- Balcı M, ‘Türk Ceza Kanununda Uyuşturucu Madde Ticareti Suçları’ (Adalet Yayınevi, 2009).
- Belenko S, ‘Research On Drug Courts: A Critical Review’ (1998) 1(1) National Drug Court Institute Review.
- Bentley P. and Barnes K, ‘Basic Principles of Drug Treatment Courts: The Judicial Component. The Canadian Experience and Lessons Learned’ in Caroline S. Cooper/Anna M. Chisman/Antonio L. Maurandi (eds), *Drug Treatment Courts: An International Response to Drug Dependent Offenders*, (Organization of American States 2013) 32-46. <<https://www.american.edu/spa/news/upload/oas-final-9-6-13-csc.pdf>> 6 Ocak 2024
- Berkün B, ‘Uyuşturucu Madde Kullanımını Yasallaştırma Eğilimi: Türkiye-Almanya-Hollanda Hukuk Sistemlerinin Karşılaştırılması’ (On İki Levha Yayıncılık, 2023).
- Blick D, ‘Addressing the Drug Problem: The Establishment of Drug Courts and Evaluating their Effectiveness’ (thesis, Rochester Institute of Technology 2022). <<https://repository.rit.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=12658&context=theses>> 14 Ocak 2024
- Cadena Montoya J. D, Santamaría González B. and García Rivas L. M, ‘Implementing a Drug Treatment Court: Two Experiences - A Top-Down Approach To Creating A Drug Treatment Court: The Case Of The State Of Nuevo León, Mexico’ in Caroline S. Cooper/Anna M. Chisman/Antonio L. Maurandi (eds), *Drug Treatment Courts: An International Response to Drug Dependent Offenders*, (Organization of American States 2013) 107-119. <<https://www.american.edu/spa/news/upload/oas-final-9-6-13-csc.pdf>> 6 Ocak 2024
- Calus G, ‘Efficacy of Adult Drug Treatment Courts in North Carolina’, (Thesis, Guilford College 2023). <<https://www.jstor.org/stable/community.34724061>> 14 Ocak 2024
- Campbell G, ‘Basic Principles Of Treatment For Drug Dependence: Two Perspectives - A Public Health Perspective’, in Caroline S. Cooper/Anna M. Chisman/Antonio L. Maurandi (eds), *Drug Treatment Courts: An International Response to Drug Dependent Offenders*, (Organization of American States 2013) 65-71. <<https://www.american.edu/spa/news/upload/oas-final-9-6-13-csc.pdf>> 6 Ocak 2024
- Carey S. M, Mackin J. R. and Finigan M. W, ‘What Works? The Ten Key Components of Drug Court: Research-Based Best Practices’ (2012) 8(1) Drug Court Review 6-42.
- Cook S. L., ‘Observations of a Drug Court Judge’, (2017) 29(4) Federal Sentencing Reporter Published by University of California Press 211-212.
- Cooper C. S, Franklin B. and Mease T, ‘Establishing Drug Treatment Courts: Strategies, Experiences and Preliminary Outcomes - Volume One: Overview and Survey Results’ (2010) Drugs Summit: European, Latin American and Caribbean Mayors and Cities. <https://www.oas.org/documents/eng/press/Publication_drug_courts_volumen_1.pdf> 14 Ocak 2024
- Csete J. and Tomasini-Joshi D, ‘Drug Courts: Equivocal Evidence On A Popular Intervention’ (2015) Open Society Foundations. <<https://www.srdaf.ie/wp-content/uploads/2015/05/drug-courts-equivocal-evidence-popular-intervention-20150518.pdf>> 14 Ocak 2024
- Çetin S. H, ‘Kullanmak İçin Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Satın Almak, Kabul Etmek, Bulundurmak ya da Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Kullanmak Suçu’ (2016) 65(4) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1353-1480.
- Çevik M, ‘Bir Sosyal Problem Olarak Uyuşturucu Bağımlılığı’ (2022) 7 (2) Sosyolojik Düşün 185- 203.
- Çocuk Vakfı, ‘Türkiye’de Uyuşturucu ve Çocuk-Genel Değerlendirme ve Öneriler’ (2021) 6(11) Çocuk ve Medeniyet Dergisi 143-151.
- Dangreau J. and Serlippens A, ‘Implementing a Drug Treatment Court: Two Experiences. A Bottom-up Approach to Developing a Drug Treatment Court: The Case of Ghent, Belgium’ in Caroline S. Cooper/Anna M. Chisman/Antonio L. Maurandi (eds), *Drug Treatment Courts: An International Response to Drug Dependent Offenders*, (Organization of American States 2013) 84-106. <<https://www.american.edu/spa/news/upload/oas-final-9-6-13-csc.pdf>> 6 Ocak 2024
- Demirbaş T, ‘Kriminoloji’ (7. Baskı Seçkin Yayıncılık, 2020).
- Dias G, ‘Canada’s Drug Laws: Prohibition is Not the Answer’ in *Perspectives on Canadian Drug Policy*, (The John Howard Society of Canada, 2003) 9-24. <<https://www.johnhoward.ca/wp-content/uploads/2016/12/Perspective-on-Canadian-Drug-Policy-Volume-1.pdf>> 6 Ocak 2024
- Dönmezer S, ‘Kriminoloji’ (9. Baskı Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı, 2020).

- Dönmezer S, 'Suç Siyaseti' (1987) 52 (1-4) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 1-33.
- Dönmezer S, 'Uyuşturucu Maddelerin Hukuk ve Kriminoloji ile İlgili Bazı Yönleri' (1970) 36(1-4) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 1-14.
- Drug Court of New South Wales, 'History' <<https://drugcourt.nsw.gov.au/about-us/history.html>> 14 Ocak 2024
- Drug Court of New South Wales, 'What is the Drug Court program?' <https://drugcourt.nsw.gov.au/documents/Factsheet_What_is_the_Drug_Court_program.pdf> 14 Ocak 2024
- Dursun S, 'Türk Ceza Hukukunda Uyuşturucu veya Uyarıcı Maddelerin Kullanımına Dair Düzenlemelerin Gelişimi: Suç Olmaktan Çıkarma ve Diversiyon (Cezalandırmadan Sapma) Eğilimleri' (2022) 23 Hukuk Köprüsü Dergisi 69-73.
- Eaglin J.M, 'The Drug Court Paradigm', (2016) 53(3) American Criminal Law Review 595- 640.
- Elmas, Birsen 'Uyuşturucu ve Uyarıcı Madde Suçları' (6. Baskı, Adalet Yayınevi, 2024).
- Ergül E, 'Hukuki, Adli Tıbbi, Kriminolojik, Aktüel Boyutları ve İlgili Mevzuatıyla Uyuşturucu Maddeler ve Suçları' (Yetkin Yayınları, 1997).
- Finigan M. W, Carey S. M. and Cox A, 'Impact of a Mature Drug Court Over 10 Years of Operation: Recidivism and Costs (Final Report)' (2007) NPC Research. < <https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/grants/219225.pdf>> 14 Ocak 2024
- Finn P. and Newlyn A. K, 'Miami Drug Court Gives Drug Defendants a Second Chance' (1994) 77(5) Judicature 268-271.
- Gaba A, Lovette A, Pridgen B, Taylor M, Woodward E, Rosal M. C, Anderson M. and Smelson D, 'Identifying strategies to advance equitable implementation of co-occurring mental health and substance use disorder treatment in drug treatment courts: A study protocol' (2023) 7(1) Journal of Clinical and Translational Science 1-10.
- Gavin P. and Kawalek A, 'Viewing the Dublin Drug Treatment Court through the Lens of Therapeutic Jurisprudence' (2020) 11(5) International Journal for Court Administration 1-15. <<https://doi.org/10.36745/ijca.298>> 14 Ocak 2024
- Goldstein P. J, 'The Drugs/Violence Nexus: A Tripartite Conceptual Framework' (1985) 15(4), Journal of Drug Issues, 493-506.
- Government Of Canada, 'Drug Treatment Court Funding Program' <<https://www.justice.gc.ca/eng/fund-fina/gov-gouv/dtc-ttt.html>> 14 Ocak 2024
- Gutierrez L. and Bourgon G, 'Drug Treatment Courts: A Quantitative Review of Study AndTreatment Quality' (2009) Public Safety Canada. <<https://www.publicsafety.gc.ca/cnt/rsrscs/pblctns/2009-04-dtc/2009-04-dtc-eng.pdf>> 14 Ocak 2024
- Guzmán Rodríguez D. E, 'International Drug Policy Consortium Briefing Paper-Drug Courts: Scope and Challenges of an Alternative to Incarceration' (2012) SSRN Electronic Journal. <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2184815>> 15 Ocak 2024.
- Haisley S. J, 'The Drug Treatment Court Concept: The Jamaican Drug Courts' (2013) The Justice and Development Working Paper Series 20/2013.<<https://documents1.worldbank.org/curated/en/814151468162271878/pdf/774300NWPOJOD000Box377296B00PUBLIC0.pdf>> 14 Ocak 2024
- Health Research Board, 'Newsletter of the Alcohol and Drug Research Unit' (2007). < https://www.drugsandalcohol.ie/11455/1/Drugnet_24.pdf> 14 Ocak 2024
- Hellmund, Matthias, 'Das panamerikanische 'Drug Court' -System als Alternative für die deutsche Strafrechtspflege? Analyse und Vergleich internationaler Erfahrungswerte zum Umgang mit Drogenstraftätern' (Duncker & Humblot, 2020).
- Hiller M. L, Belenko S, Dennis M, Estrada B, Cain C, Mackin J. R, Kagan R. and Pappacena L, 'The impact of Juvenile Drug Treatment Courts (JDTC) implementing Federal Evidence-Based Guidelines on recidivism and substance use: multisite Randomized Controlled Trial (RCT) and Regression Discontinuity (RDD) Designs' (2021) 9(1) Health and Justice.
- Hora P. F. and Stalcup T, 'Drug Treatment Courts In The Twenty-First Century: The Evolution Of The Revolution In Problem-Solving Courts' (2008) 42(3) Georgia Law Review 717-811.
- Hora P. F, Schma W. G. and Rosenthal J. T. A, "Therapeutic Jurisprudence and the Drug Treatment Court Movement: Revolutionizing the Criminal Justice System 's Response to Drug Abuse and Crime in America" (1999) 74 (2) Notre Dame Law Review 439-538. <<http://scholarship.law.nd.edu/ndlr/vol74/iss2/4>> 14 Ocak 2024
- Human Rights Watch, 'Bolivia: Human Rights Violations and the War on Drugs' (1995). <<https://www.refworld.org/docid/3ae6a7e64.html>> 14 Ocak 2024
- İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Narkotik Suçlarla Mücadele Başkanlığı Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi Şube Müdürlüğü, '2023 Türkiye Uyuşturucu Raporu Eğilimler ve Gelişmeler' (2023 Ankara). <https://www.narkotik.pol.tr/kurumlar/narkotik.pol.tr/TUB%C4%B0M/Ulusal%20Yay%C4%B1nlar/2023_TURKIYE_UYUSTURUCU_RAPORU.pdf> 6 Ocak 2024
- İçişleri Bakanlığı İç Güvenlik Stratejiler Dairesi Başkanlığı, 'TCK 191. Madde Kapsamındaki Suçları İşleyenlerin Kriminolojik Profili' (2023)
- Kabak Yüce E, 'Ceza Muhakemesinde Yeni Bir Alternatif Uyuşmazlık Çözme Yöntemi Modeli Olarak Sorun Çözen Mahkeme', (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı 2015).
- Kearley B, 'Long Term Effects Of Drug Court Participation: Evidence From A 15- Year Follow-Up Of A Randomised Controlled Trial' (thesis, Faculty of the Graduate School of the University of Maryland 2017). <<https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/grants/251117.pdf>> 14 Ocak 2024
- Kimbrough R. J, 'Treating Juvenile Substance Abuse: The Promise of Juvenile Drug Courts' (1998) 5(2) 11-19.
- Leder, Angelina 'Amerikanische Drug Treatment Courts: Ein Vergleich mit deutschen Regelungen zum Umgang mit betäubungsmittelabhängigen Straftätern' (Nomos, 2019).
- Lindquist C. H, Krebs C. P, Warner T. D. and Lattimore P. K, 'An Exploration of Treatment and Supervision Intensity among Drug Court and Non-Drug Court Participants' (2009) 48(3) Journal of Offender Rehabilitation 167-193.
- Logsdon A. R, Antle B. F and Kamer C, 'Family Treatment Drug Court Cost Analysis: An In-depth Look at the Cost and Savings of a Southeastern

- Family Treatment Drug Court’ (2021) 99(5) Child Welfare 51-74.
- Longshore D, Turner S, Wenzel S, Morral A, Harrell A, McBride D, Deschenes E. and Iguchi M, “Drug Courts: A Conceptual Framework” (2021) 31(1) Journal of Drug Issues 7-26.
- Lurigio A. J, ‘The First 20 Years of Drug Treatment Courts: A Brief Description of Their History and Impact’, (2008) 72 (1) Federal Probation: A Journal of Correctional Philosophy and Practice 13-17.
- Marlowe D. B, ‘Research Update on Adult Drug Courts’ (2010), National Association of Drug Court Professionals. <http://www.antonioacasella.eu/archila/Marlowe_drug_courts_2010.pdf> 14 Ocak 2024
- Meyer W. G. and Ritter A. W, ‘Drug Courts Work’ (2001) 14(3-4) Federal Sentencing Reporter Published by University of California Press 179-185.
- Mitchell O, Wilson D. B, Eggers A and MacKenzie D. L, ‘Drug Courts Effects on Criminal Offending for Juveniles and Adults’ (2012) 8(1) Campbell Systematic Reviews 14. <<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.4073/csr.2012.4>> 14 Ocak 2024
- Moore L, ‘Tackling Drug Crime the TJ Way: Report on Therapeutic Jurisprudence and the Tasmanian Court Mandated Diversion Program’ (2012) SSRN Electronic Journal. <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1992734>> 14 Ocak 2024
- Nored L. S. and Carlan P. E, ‘Success of Drug Court Programs: Examination of the Perceptions of Drug Court Personnel’ (2008) 33(3) Criminal Justice Review 329-342.
- Oo M. K, ‘Basic Principles Of Treatment For Drug Dependence: Two Perspectives - A Public Health Perspective’, in Caroline S. Cooper/Anna M. Chisman/Antonio L. Maurandi (eds), *Drug Treatment Courts: An International Response to Drug Dependent Offenders*, (Organization of American States 2013) 72-83. <<https://www.american.edu/spa/news/upload/oas-final-9-6-13-csc.pdf>> 6 Ocak 2024
- Özbek V. Ö, Doğan K. ve Bacaksız P, ‘Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler’ (18. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2023).
- Özgenç İ, ‘Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler’ (17. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2021).
- Öztürk F. C, ‘Uyuşturucu Madde Bağımlılığı ve Türkiye’de Uyuşturucu Madde Kullanımının İncelenmesi’ (2023) 47(3) Ankara Eczacılık Fakültesi Dergisi 1071-1083.
- Public Prosecution Service of Canada, ‘Changes To Ppsc’s Eligibility Criteria For Drug Treatment Court Programs’ <https://ppsc-sppc.gc.ca/eng/nws-nvs/2024/02_01_24.html> 14 Ocak 2024
- Public Prosecution Service of Canada, ‘6.1 Drug Treatment Courts’ <ppsc-sppc.gc.ca> 14 Ocak 2024
- Rempel M, Maurandi A. L, Raine V, Spadafore J, Hynynen Lambson S. and Cooper C. S, ‘A Diagnostic study of the Addiction Treatment Court in Guadalupe, Nuevo León, Mexico: Findings and Recommendations’ (2014) Inter-American Drug Abuse Control Commission and the Center for Court Innovation in cooperation with the Department of Justice, Law and Criminology at the School of Public Affairs at American University. <https://www.innovatingjustice.org/sites/default/files/documents/diagnostic_study_nuevo_leon_ENG.pdf> 14 Ocak 2024
- Soyaslan D, ‘Kriminoloji (Suç ve Ceza Bilimleri)’ (4. Baskı Yetkin Yayınları, 2020).
- Strauss L, ‘U.S. Drug Court: A Building Block for Canada’ (2002) 8(2) ILSA Journal of International & Comparative Law 685-705. <<https://nsuworks.nova.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1382&context=ilsajournal>> 20 Ocak 2024.
- Tezcan D, Erdem M. R ve Önok R. M, ‘Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku (21. Baskı Seçkin Yayıncılık 2023).
- Tezer A, ‘Politika Transferi Literatürü Çerçevesinde Türkiye’ nin Uyuşturucu İle Mücadele Politikası’ (2023) 4(3) Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi 397-430.
- The National Association of Drug Court Professionals Drug Court Standards Committee, ‘Defining Drug Courts: The Key Components’ (1997) U.S. Department of Justice Office of Justice Programs Bureau of Justice Assistance. <<https://www.ojp.gov/pdffiles1/bja/205621.pdf>> 14 Ocak 2024
- The National Drug Court Resource Center, Data Digest (2) Treatment Court Counts. <<https://ntcrc.org/data-digest/>> 6 Ocak 2024
- United Nations Office on Drugs and Crime, ‘From coercion to cohesion: Treating drug dependence through health care, not punishment - Discussion Paper’ (2009 Vienna). <https://www.unodc.org/docs/treatment/Coercion_Ebook.pdf> 06 Ocak 2024
- United Nations Office on Drugs and Crime, ‘Informal Expert Working Group On Drug Treatment Courts’ (1999 Vienna). <https://www.unodc.org/pdf/lap_report_ewg_casework.pdf> 06 Ocak 2024
- United Nations Office on Drugs And Crime, ‘2020 World Drug Report - Drug Use And Health Consequences’ (2023 Vienna). <https://wdr.unodc.org/wdr2020/field/WDR20_Booklet_2.pdf> 6 Ocak 2024
- United Nations Office on Drugs and Crime, ‘2023 World Drug Report - Executive Summary’ (2023 Vienna). <https://www.unodc.org/res/WDR-2023/WDR23_Exsum_fin_SP.pdf> 6 Ocak 2024
- U.S. Department of Justice Office of Justice Programs, Drug Treatment Courts, (2023). <<https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/238527.pdf>> 14 Ocak 2024
- Ümit C, ‘Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Kullanmak, Kullanmak İçin Kabul Etmek, Satın Almak, Bulundurmak Suçunun Muhakemesi’ (2023) 13(25) Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi 149-203.
- Yenisey F, ‘Uyuşturucu Maddeler Sorununun Ceza Hukuku Yönü’ (1983) 1(1) Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 171-191.
- Yokuş Sevik H, ‘Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Kullanılmasına İlişkin Suçlar’ (Seçkin Yayıncılık, 2007).
- Weatherburn D, Yeong S, Poynton S, Jones N. and Farrell M, ‘Long-term effect of the NSW Drug Court on Recidivism’ (2020) (Crime and Justice Bulletin No. 232) NSW Bureau of Crime Statistics and Research. <<https://www.bocsar.nsw.gov.au/Publications/CJB/2020-The-Long-term-effect-of-the-NSW-Drug-Court-on-recidivism-CJB232.pdf>> 14 Ocak 2024
- Weekes J, Mugford R, Bourgon G. and Price S, ‘Drug Treatment Courts FAQs’ (2007) Canadian Centre on Substance Abuse.

<https://ccsa.ca/sites/default/files/2019-05/ccsa-011348-2007.pdf>> 14 Ocak 2024

Werb D, Elliott R, Fischer B, Wood E, Montaner J. and Kerr T, 'Drug Treatment Courts in Canada: An Evidence-Based Review' (2007) 12(2-3) HIV AIDS Policy Law Review 12-17.

Wexler D. B. and King M. S., "*Promoting Societal and Juridical Receptivity to Rehabilitation: The Role of Therapeutic Jurisprudence*", in Caroline S. Cooper/Anna M. Chisman/Antonio L. Maurandi (eds), *Drug Treatment Courts: An International Response to Drug Dependent Offenders*, (Organization of American States 2013) 21-43 <<https://www.american.edu/spa/news/upload/oas-final-9-6-13-csc.pdf>> 6 Ocak 2024

Winick B. J., 'Therapeutic Jurisprudence and Problem Solving Courts' (2003) 30 (3) Fordham Urban Law Journal 1055-1103. <<https://ir.lawnet.fordham.edu/ulj/vol30/iss3/14>> 14 Ocak 2024

Winick B. J and Wexler D. B., 'Drug Treatment Court: Therapeutic Jurisprudence Applied' (2015) 15(3) Touro Law Review 479-486. <<https://digitalcommons.tourolaw.edu/lawreview/vol18/iss3/6>> 14 Ocak 2024

ATIF BİÇİMİ / HOW CITE THIS ARTICLE

Şahin İ, "The Role of Treatment Courts in the Fight Against Drug Addiction and its Applicability in Türkiye" (2024) 12 (2) Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi-Journal of Penal Law and Criminology, 216.